

ICOMOS

Suomen osaston jäsentiedote

1/22

ICOMOS Suomi Virossa

Miten käy Estonia-teatterin ja Linnahallin?

Kulttuuriperintö sodan jaloissa Ukrainassa

Leena Arkio-Laine in memoriam

Uutta sihteeriä etsitään!

ICOMOS

ICOMOSin SUOMEN OSASTO r.y.
ICOMOS Finska nationalkommittén r.f.
The ICOMOS Finnish National Committee

TOIMITTAJAT

Laura Berger ja Netta Böök

GRAAFINEN SUUNNITTELU JA TAITTO

Päivi Häikiö

KANNEN KUVA

Juuso Westerlund

1/2022

1/22

4

Marianne Lehtimäki
Uusi puheenjohtaja esittäytyy

40

Marko Huttunen
Pikasilmäys Pikk 43:n keskiaikaisiin katto-
rakenteisiin

6

Marianne Lehtimäki
Miksi kansainvälinen toiminta on paitsi
hauskaa myös välttämätöntä?

42

Laura Berger
Puutalo Oy:n taloja Nömmessä
ja Kloogassa

9

Laura Berger & Netta Böök
Viron ICOMOSin vieraina

44

Robert Treufeldt
Tallinnan Kalarannan linnake –
Viron historian jälkiä Keskusvankilassa
eli Patareissa.

20

Riitta Niskanen
Arvot törmäävät Estonia-teatterissa –
Tarpeiden ja arvojen tasapainottelua

54

Risto Pitkänen
Sodanjumala Mars hävittää Minervan
tempppelin – Ajatuksia Krakovasta
ja Ukrainan sodasta

25

Diana Haapsal
Linnahall – challenges with a
Soviet Estonian megastructure

61

Harri Hautajärvi
Kommentti: Linnahallista vihreää rantapuisto?

Maire Mattinen
Rakennetun kulttuuriperinnön
aineettomat ulottuvuudet

33

36

Kristo Vesikansa
Kaksi taidekoulua – EKA vs. Mylly

64

Uula Neitola
In memoriam: Leena Arkio-Laine

67

Ajankohtaista

Uusi puheenjohtaja esittäytyy

Tämän vuoden keväänä ICOMOS Suomen hallitus sai uuden puheenjohtajan: hallituksen jäsen, arkkitehti Marianne Lehtimäki valittiin arkkitehti Kirsti Kovasen työn jatkajaksi. Kirsti, joka on tehnyt pitkän ja ansiokkaan uran ICOMOSissa paitsi kansallisella myös kansainvälisellä tasolla, siirtyi hallituksen jäseneksi ja näin turvaa syvällisen asiantuntemuksensa siirtymistä hallituksessa eteenpäin.

Tulin mukaan ICOMOSin Suomen osaston toimintaan 2000-luvun alussa Anna Nurmi-Nielsenin puheenjohtajuuskaudella ja toimin tuolloin osaston sihteerinä. Ensimmäinen tieteellinen komiteajäsenyyteni oli historiallisten kaupunkien ja kylien tieteellisen komiteassa CIVVIHissä sen päivittäessä ICOMOS *Washington Charteria*. Uusi julistus, *The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas*, hyväksyttiin ICOMOSin 17. yleiskokouksessa 2011.

Olen täydentänyt arkkitehdin koulutustani paitsi monenkirjavilla työtehtävillä myös pohjoismaisilla jatkokoulutuksilla: yhdyskuntasuunnittelun Nordplan-jatkokoulutuskurssilla 1990-luvulla ja *Nordisk master i arkitektonisk kulturarv* -jatkotutkinnolla Tanskassa Århusin arkkitehtikoulussa 2000-luvulla.

Urani alussa työskentelin Suomen pohjoisissa kaupungeissa kaavoitus- ja korjausrakentamistehtävissä ja jatkoin sitten yksityistoimistoissa, Museovirastossa, Itämeren alueen kulttuuriperintövirastojen verkoston koordinaattorina sekä omassa toimistossa kansallisten ja kansainvälisten tehtävien parissa. Tällä hetkellä työskentelen Suomenlinnan hoitokunnan restaurointiyksikössä nauttien aktiiviseen ja asiantuntevaan työyhteisöön kuulumisesta ja päivittäisestä uuden oppimisesta.

Monet työtehtävistäni ovat koskeneet hankkeita, joissa on pyritty integroimaan kulttuuriperintö ja -ympäristö kestäväällä tavalla kehitysstrategioihin, alueelliseen ja kansalliseen yhteistyöhön sekä monitieteisiin verkostoihin. Tärkeimpiä näistä lienevät kaksi Itämeren alueelle kohdis-

tunutta EU-hanketta: *Sustainable Historic Towns – Urban Heritage as an Asset of Development* -hanke, jossa kehitettiin kaupunkiympäristön kulttuurihistoriallisia inventointeja, arvottamista ja hallinnollista suojelua (2003–2006), sekä *Baltic Sea Region Integrated Maritime Cultural Heritage Management* -hanke, jossa integroitiin merellistä kulttuuriperintöä Euroopan Unionin merialueiden suunnitteluun (BalticRIM, 2017–2020).

Olen osallistunut alueellisena asiantuntijana Euroopan neuvoston kulttuuriperintöön liittyvien ohjelmien toteuttamiseen Balkanilla, Armeniassa ja Itämeren alueella. Suomen valtion harkitessa Euroopan neuvoston kulttuurireittien osittaissopimukseen (EPA) liittymistä toimin opetus- ja kulttuuriministeriön tilauksesta vuoden ajan tarkkailijana selvittäen EPA:n hallintoneuvoston, sihteeristön ja kulttuurireittiyhdistysten toimintaa. Suomi liittyi sopimukseen vuoden 2018 alusta.

Toivon voivani osaltani vahvistaa kulttuuriperintöalan ja muiden siihen vaikuttavien alojen yhteistyötä kansallisesti ja kansainvälistä vuorovaikutusta osaston toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa.

ICOMOSIN SUOMEN OSASTO PÄIVITTÄÄ TYÖTAPOJAAN

Koronaviruspandemia haastoi osaston ja sen hallituksen toimintatapoja, jotka ovat perinteisesti perustuneet asiantuntijakeskusteluihin ja opintokäynteihin. Siirtyminen verkkomaailmaan ei ole ollut kivutonta, ja hallitus pyrkiikin parantamaan osaamistaan ja keinovalikoimaa hybriditilaisuuksien luomisessa. Myös tilaisuuksien järjestäminen on nyt Tieteiden talon kunnostuksen valmistuttua helpottunut.

Vertaistuesta on tullut yksi tapa voimistaa vaikuttavuutta. Viime vuonna julkaistu *Kenen kaupunki?* -pamfletti loi menestyksellisen esimerkin asiantuntijajärjestöjen yhteisestä osallistumisesta julkiseen keskusteluun kulttuuriympäristön tilasta. Docomomo Suomi Finland ry, ICOMOSin Suomen osasto ry, Rakennustaiteen Seura ry ja Rakennusperintö-SAFA valmistelivat pamfletin yhteistyönä. Painos myytiin loppuun melkein saman tien, mutta julkaisun verkkoversio löytyy kaikkien em. järjestöjen kotisivuilta. Voimien yhdistäminen tuki laadukkaampaa julkista tiedonvälitystä ja keskustelua.

Vielä tämän vuoden puolella ICOMOSin Suomen osasto on toteuttamassa kahta tapahtumaa. Maailmanperinnön Heritage Impact Assessment -arviointityökalua käsittelevä hybriditilaisuus pidetään Suomenlinnassa 30. marraskuuta. Tapahtuman järjestävät ICOMOSin Suomen osasto Suomenlinnan hoitokunnan kanssa.

Lisäksi juhlimme yhdessä pikkujouluja pandemian aiheuttaman pitkän tauon jälkeen. Kokoonnumme juhliin 13. joulukuuta Lapinlahden sairaalassa Helsingissä. Paikalle on kutsuttu myös edellä mainittujen kolmen sisärjestön hallitukset, em. pamfletin kirjoittajat sekä ICOMOSin Viron osaston hallitus. Lisätietoja Heritage Impact Assessment -hybriditilaisuudesta löytyy tämän jäsentiedotteen lopusta ja osaston kotisivuilta, minne tulee myös ilmoittautumisohje.

Tästä jäsentiedotteesta löytyy myös hakuilmoitus osaston äänestävästä jäsenistä niihin ICOMOSin kansainvälisiin tieteellisiin komiteoihin, joissa Suomen osastolla ei ole vielä edustajaa tai joissa edustaja vaihtuu edellisen lopettaessa. Komiteatyöskentely alkaa valittujen osalta ensi vuoden alusta. Hallitus haluaa tukea tieteellisten komiteoiden tulosten kansallista jalkauttamista ja ICOMOSin Suomen osaston profiiliin sopivien tapahtumien ja opintokäyntien järjestämistä.

Kulttuuriperintöalan, ja laajemmin koko sivistysalan hallintoa ollaan uudistamassa. Tuoreella aluemuseouudistuksella oli syvälinen vaikutus kulttuuriympäristöön liittyvään viranomaistoimintaan tuoden mukanaan moni uusia toimijoita. Nyt opetus- ja kulttuuriministeriö on luonnostelemassa valvomiinsa virastoihin konsernihallintoa, joka supistaisi kansallisen sivistyshallinnon ministeriön lisäksi viiteen virastoon. Näiden uusien rakenteiden toteuttaminen työllistää, ja vie resursseja pois sisältötyöstä monella tasolla. Tältäkin kannalta asiantuntijajärjestöillä on merkittävä tehtävä kulttuuriperinnön suojelun, moninaisuuden ja saavutettavuuden edistämässä ja niin kulttuuriperinnön sisäsyntyisen arvon kuin yhteiskunnallisen merkityksenkin julkituomisessa. Valtioneuvoston linnaan kohdistuvat laajennussuunnitelmat ovat hyvin huolestuttava esimerkki ajankohtaisesta linjauksesta, joka tarvitsee tarkempaa julkista keskustelua ja arviointia.

ICOMOSin kansainvälisen kulttuuriperinnön diskurssia uudistetaan kestävyuden imperatiivilla. Samanaikaisesti mietitään, miten voidaan estää kulttuuriperinnön käyttämistä yhteisöjä erottavana aseena ja maalitauluna.

Tarvitsemme monipuolista asiantuntijuutta kulttuuriperinnön suojelun liittämiseksi näihin nopeasti päivittyviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kulttuuriperinnön sisäisen arvon välittämiseen. Tervetuloa mukaan osaston toimintaan!

Marianne Lehtimäki
puheenjohtaja@icomos.fi

MIKSI KANSAINVÄLINEN TOIMINTA ON PAITSI HAUSKAA MYÖS VÄLTTÄMÄTÖNTÄ?

Kuva Marianne Lehtimäki

Osallistuin lokakuun 2022 alussa eurooppalaisen EFFORTS-linnoitusverkoston foorumin Kaunasissa. 1800-luvun venäläisten rakentamassa patterissa pidetyssä työpajassa pohdittiin linnoitusperinnön uudelleenkäytön tapoja. Ukrainan edustajan Olha Tikonovan puheenvuoro hiljensi: ”Meillä uudet korkeat kerrostalot hajoavat pommituksissa kuin korttitalot. Tällaiset patterit ovat osin maan sisällä, paksuseinäisiä ja rakennettu kestämään. Meillä niitä on otettu käyttöön kotinsa menettäneiden suojina.”

Kansainvälinen ja kansalliset ICOMOS osastot esiintyvät tiheään Suomen kulttuuriperintötoimien kehittämässä 1900-luvun jälkipuoliskolla. Pekka Kärki, Museoviraston eläkkeellä oleva osastonjohtaja ja yksi ICOMOSin Suomen osaston perustajajäsenistä, on useissa artikkeleissaan kuvannut kansainvälisen yhteistoiminnan ja ver-

kostoitumisen merkitystä kulttuuriperintöalan kansalliselle kehitykselle. Tunnetuimmat esimerkit lienevät pohjoismainen puukaupunkikampanja vuosina 1968–1972, jossa ICOMOSin Ruotsin osasto oli aloitteellinen, ja Suomenlinnan restaurointiperiaatteiden linjaaminen ICOMOSin isännöimässä Suomenlinnan kansainvälisessä restaurointikonferenssissa vuonna 1974 sekä vuoden 1985 ICCROM Suomenlinna-seminaarissa. Tuolloin luovuttiin suunnitelluista rekonstruktiosuunnitelmista ja venäläisen ajan rakennettu ympäristö arvioitiin yhtä arvokkaaksi linnoituksen kerrostu-

maksi kuin ruotsalaisaikainen, kiitos ulkomaisten asiantuntijoiden, jotka näkivät alueen yhtenäisenä linnoituksena.

Tänäkin päivänä ICOMOSin toiminta perustuu kansainvälisiin kulttuuriperintöalan asiantuntijaverkostoihin ja yhteistoimintaan ja edistää myös henkilökohtaisen asiantuntijuuden kehitystä. Nykyisin ICOMOSissa on 30 kansainvälistä tieteellistä komiteaa. Tässä jäsentiedotteessa on sivulla 68 ilmoitus niistä tieteellisten komiteoiden äänestävien jäsenten paikoista, joissa Suomen osastolla ei ole vielä edustajaa tai joissa aiempi edustajamme on lopettamassa.

Tieteellisten komiteoiden työskentely koostuu keskusteluista alansa ajankohtaisista kysymyksistä tai temaattisista aiheista, seminaareista, temaattisten julistusten valmisteluista, opintokäynneistä ja usein myös tiiviistä tietojen vaihdoista tapaamisten välillä. Toiminta tieteellisissä komiteoissa välittää Suomeen ajankohtaisia linjauksia, menetelmiä ja keskusteluja sekä liittyy suomalaisen osaamisen kansainväliseen kulttuuriperinnön asiantuntijatoimintaan.

Asiantuntijuus on sitä, että tunnistaa vastauksia, jatkumota ja muutoksia alansa tämän hetken tärkeisiin kysymyksiin. Siihen sisältyy myös ymmärrys siitä, että kulttuuriperinnössä on arvoja ja ominaisuuksia, joita emme osaa etsiä nyt, mutta jotka saattavat olla merkittäviä tulevaisuuden ongelmien ratkaisuisissa. Tieteellisessä komiteassa työskentelyn merkittävin anti on kunkin erityisalan laajemman kontekstin ja kompleksisuuden syvenevä ymmärtäminen. Ja laaja-alainen verkostoituminen kiinnostavien, osaavien asiantuntijoiden kanssa.

Netta Bök & Laura Berger

Kuva Laura Berger

VIRON ICOMOSIN VIERAINA

Kevät Tallinnassa oli jo pitkällä ja sää arvaamattoman lämmin, kun ICOMOS Suomi järjesti ensimmäisen pandemianjälkeisen ulkomaanretkensä toukokuun 2022 lopulla. Tarkkaan ottaen retken järjestäjänä tosin toimi ICOMOSin Viron osasto, joka toteutti ja aikataulutti loistavasti vaativatkin toiveemme ekskursion sisällön suhteen.

Kylmävä sitä vastoin oli tilanne Suomen ja Viron itärajan tuolla puolen, missä Venäjä oli käynyt "sotilastekniseksi operaatioksi" kutsumaansa hyökkäyssotaa Ukrainaa vastaan jo kolmen kuukauden ajan. Mieleen nousi muisto virolaisen taidehistorian professorin Juhan Maisten ja professori Vilhelm Helanderin luotsaamalta Baltian-matkalta toukokuussa 1991 – kun Neuvostoliitto oli hajoamassa ja Baltian maat itsenäistymässä. Latviassa Riian kaduilla makasi kukkia muistuttamassa ihmisistä, joita OMON-joukot olivat ampuneet. Nyt Tallinnassa liikkuessamme näimme paikoin Venäjän federaation omistamien rakennusten ympärillä kadulla kukkia, leluja ja laitteita, kuten pesukoneita, kommenttina Ukrainassa käytävään sotaan ja hyökkääjän ”sotasaaliina” keräämään yksityisten ihmisten omaisuuteen.

TORSTAI LINNAHALLISSA, TAIDEAKATEMIASSA JA ATELJEETALOSSA
Neuvostoajan muisto on Tallinnan keskusta-alueella 30 vuodessa haalistunut. Näkyvimmin siitä muistuttavat sellaiset suurikokoiset rakennelmat kuin Viru-hotelli ja Moskovan olympialaisia varten rakennettu monumentaalikompleksi Linnahall. Ulkoapäin tämä merenrannan modernistinen monumentti on kuin jonkin muinaisen jumalkultin rituaalikeskus, mayatempelimäisessä hahmossaan yhtä aikaa sekä ylevä että kylmävä. Se oli neuvosto aikaan tallinnalaisten luvallinen julkinen näyttämö kohti merta, jonka ääreen ei rantavyöhykkeen militarisoinnin vuoksi ollut pääsyä. Näin kertoi Tallinnan kaupunkisuunnitteluviraston erikoisasiantuntija Diana Haapsal esitellessään Linnahallia ekskursionne ensimmäisenä retkipäivänä. Haapsal kirjoittaa Linnahallista, sen arkkitehtuurista ja rakennuksen käytön ongelmista jäsentiedotteen sivuilla 25–32.

Edellisen sivun kuva:
Arvo Pärt -keskuksen
pieni kappeli.

Linnahallin hienostunutta betonibrutalismia edustavien mutta hieman sisäilmaongelmaisten salien jälkeen Riin Alatalu, kansainvälisen ICOMOSin energinen varapuheenjohtaja esitteli työpaikkansa, Viron taideakatemia EKAN raikkaat tilat. Sukkatehtaan muuttamisesta taideakatemiaan käyttöön kirjoittaa arkkitehti Kristo Vesikansa sivuilla 36–39, verraten sitä kuvataideakatemialle osin entisen myllyn tiloihin 2021 valmistuneeseen Taidemyllyyn Helsingissä.

Koska matkaohjelma oli paljolti allekirjoittaneiden ideoima, siihen sisältyi välttämättä suomalaisia koottavia puutaloja, sillä Laura Bergerin, Kristo Vesikansan ja arkkitehti Philip Tidwellin tutkimushankkeessa on selvitetty Puutalo Oy:n ja osin myös Myyntiyhdistys Puurakenteen talotuotantoa ja -vientä vuosina 1940–1955. Pandemiarajoitusten hellitettyä oli nyt hieno mahdollisuus hakeutua neuvosto-Eestiin vietyjen suomalaisten koottavien puutalojen ääreen. Puutaloja toimitettiin Neuvostoliittoon vuosina 1945–1955 yli satatuhatta, ja osa päätyi Baltian maihin, etenkin sotilastukikohtien työntekijöille, jotka olivat tyypillisesti etnisesti venäläisiä. Baltiassa suomalaiset koottavat puutalot assosioituivatkin voimakkaasti neuvostomiehitykseen. Tallinnan Pääskülassa ja Nõmmessa saatoimme todeta, että näitä taloja on edelleen olemassa ja käytössä.

Nõmmessa on myös Riin Alatalun tunnelmallinen koti. Sen olohuoneeseen kattautui virolaisten kollegojen toimesta yltäkylläinen seisova pöytä, ja puutarhassa Viron ICOMOSin puheenjohtaja Ave Paulus hoiti grillauspuolta. Riin kertoi talon tarinan. Talon rakensi taiteilijapariskunta Signe ja Arseni Mölder, ja sen oli suunnitellut arkkitehti Edgar Velbri. Arseni Mölder teki uransa kuvanveistäjänä ja Viron taideakatemia luennoitsijana, myöhemmin professorina. Signe oli erikoistunut keramiikkaan, mutta hän teki myös suuria metalliveistoksia julkisiin tiloihin. Taloa rakentaessaan Mölderit onnistuivat kiertämään neuvostoajan asuntojen tiukkoja kokorajoituksia, koska taiteilijat tietysti tarvitsivat asunnon yhteyteen työtilan. Ateljeen ansiosta talosta tuli tavallista suurempi, ja – kukaties epäonnistuneen tontinmittauksen vuoksi – tonttikin on 600 m²:n maksimikoon sijasta 80 neliometriä suurempi. Rakennuslupa saatiin vuonna 1953, ja valmista tuli vuonna 1961, sillä Mölderit todellakin rakensivat tiilitalonsa itse; se oli neuvostoaikana tavallista. Taiteilijapariskunnan kuoltua talo tuli lopulta myyntiin. Riin Alatalu oli käynyt katsomassa sitä äitinsä kannustamana, vaikka ei ollut missään tapauksessa aikeissa ostaa kokonaista omakotitaloa. Niin kuitenkin kävi, että Riin on asunut talossa jo vuodesta 2011. Sekä ateljeessa että puutarhassa on edelleen jäljellä lukuisia alkuperäisten omistajien veistosluonnoksia ja esimerkiksi veistosten muotteja. Näiden ja monien yksityiskohtien ansiosta huomaa välittömästi, että kodilla on

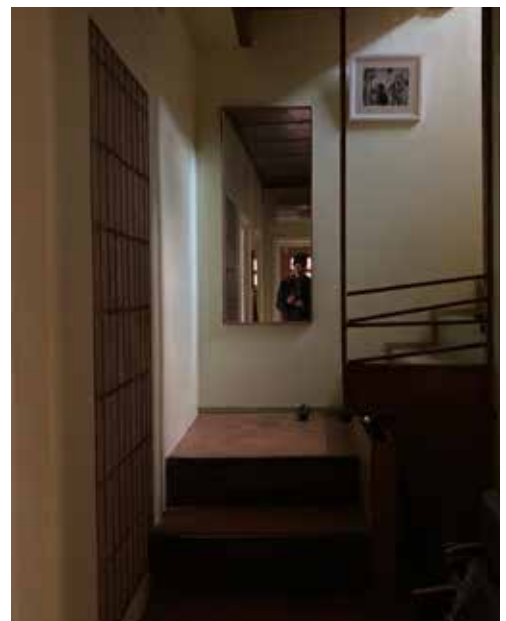
erityinen historia ja siinä vallitsee poikkeuksellinen tunnelma.

Tällaisessa kulttuurisessa kontekstissa vietimme iltaa Riinin luona ja saimme nauttia Viron ICOMOSin tarjoamasta illallisesta.

Kuva Livady

Arseni ja Signe Mölderin ateljee Riin Alatalun talossa on täynnä veistosten luonnoksia.

Kuva Livady

Riin Alatalun talon portaikko.

PERJANTAI VANHASSA KAUPUNGISSA JA VANKILASSA

Tallinnan vanhempaan ajalliseen kerrostumaan johdattelivat Viron teollisuusarkkitehtuuriin erikoistunut toimiva Henry Kuningas, joka toimii Tallinnan kaupunkisuunnitteluvirastossa, ja Robert Treufeldt, sotilas- ja linnoitusarkkitehtuuriin erikoistunut arkkitehtuurihistorioitsija. Vaikka keskiaikaiset kirkot sekä kauppias- ja kiltatalot muistuttavat miltei joka askeleella Tallinnan pitkästä ja kansainvälisestä historiasta, keskiaikaisia kattorakenteita on tiettävästi säästynyt vain harvoja. Autenttinen 1400-luvun ullakko puisine kattorakenteineen nähtiin kuitenkin Pikk 43:ssä, josta kirjoittaa Marko Huttunen sivuilla 40–41. Rütli-kadulla saimme audienssin itsensä Juhan Maisten asumaan 1600-luvun porvarislukaaliin, jonka

kadunpuolen renessanssityylinen, neuvostovuosina restauroitu ja konservoitu sali on kokemisen arvoinen. Vaikuttava oli kirjastokin Maisten kellarissa.

Yhtä lailla piilossa Tallinnassa on myös 1600-luvun puolustusarkkitehtuuri. Skoone-bastioni on puis-tottunut, ja bastionikäytävät kiertävät kaupunkia maan alla. Niissä ICOMOSin retkeläisiä opasti viihdyttävällä kiihkellä Tõnu Pedaru, jonka mukaan bastionikäytäviä asuttivat neuvostoajan loppuvaiheessa virolaiset punkkarit. Pedaru itse muistutti etäisesti Pelle Miljoonaa, jos näin sallitaan sanoa. Nykyisin bastionit on museoitu, ja niissä on myös hieno keskiaikaisten kiviveistosten kokoelma. Maanpäälliselle bastionivyöhykkeelle taas on vuosien mittaan nousut julkisia rakennuksia, kuten Armas Lindgrenin ja Wivi Lönnin suunnittelema Estonia-teatteri, johon kohdistuvia ajankohtaisia ristipaineita avaa Riitta Niskanen sivuilla 18–24.

Vanhankaupungin laidalla Laboratoriumi 22:ssa tarjosi erikoisen elämyksen Ukrainan kulttuurikeskus. Pitkäpartainen, elämää varmaankin kohtalaisen paljon nähnyt Anatoli esitti meille borssin, sil-lin, pottujen ja teen ääressä istuville suomalaisille vaikuttavia ja opettavia kuvaelmia hienostuneen, mustiin pukeutuneen rouvan tulkatessa suomeksi. Alakerran pajassa valmistetaan käsin ihastuttavia papereita, naapurissa on Ukrainan kirkko ja kaupunginmuurissa kolmikätisen madonnan kappeli.

Yhtä unohtumaton kokemus oli Tallinnan Kalarannan 1800-luvulla rakennettu merilinnoitus, jota kutsutaan kansanomaisesti Patareiksi. Historiansa aikana se on toiminut tykkipatterina, kasarmina ja vankilana. Vankilan jäljiltä tyhjilleen jääneen kompleksin loppumattomiin, koleisiin saleihin ja aikakerrostumiin vieraat johdatti Robert Treufeldt. Kompleksin

Kuva Kristo Vesikansa

Juhan Maisten koti muistutti, miten varakas kansanosaa saattoi asua 1600-luvun Tallinnassa.

Kuva Laura Berger

Anatolin show Ukrainan kulttuurikeskuksen pihassa.

yhteydessä toimii vankilamuseo, mutta Robert opasti meidät sen ohitse, kuljettaen meidät läpi kerrosten, jotka muodostuivat pitkistä käytävistä ja niitä reunustavista selleistä. Hän kiinnitti huomionsi lukuisiin yksityiskohtiin, esimerkiksi aukkoihin, jotka oli tehty seiniin tykkien yläpuolelle ruutisavun poistoa varten, ja alimman kerroksen kylmään ja kolkkaan tilaan, jonka lattiassa oleva aukko todisti vankilassa aikanaan hirttämällä toteutetuista kuolemantuomioista. Yhä edelleen Patarein seinissä näkyy vankilan jäljiltä uskomattoman kauniita, patinoituneita maalikerroksia, jotka hohtivat illan valossa, mustarastaiden lentäessä käytävillä ilta-auringon viimeisessä kajossa. Erilaiset vanhat lehtileikkeiden palaset ja muut merkit seinissä muistuttivat etäisesti vankien elämästä. Rakennuksessa oli myös huone, johon oli kerätty erilaisia vankilan historiasta kertovia esineitä, kuten valtavaa hiilihankoa muistuttava väline, jonka avulla vankia oli ollut mahdollista pitää seinää vasten esimerkiksi taskujen tutkimusta varten, ja erikoinen mailan tapainen esine, jonka avulla vartijat olivat kopistelleet sängynalusia tarkistaakseen, ettei sinne oltu piilotettu mitään luvatonta.

Vaikka ennen päivän viimeistä kohdetta oli jo alkanut väsyttää, vierailu Patareissa Robertin johdolla oli erittäin mieleenpainuva kokemus. Minimaalisen näytteen hänen maksimaalisesta paikan tuntemuksestaan voi lukea sivuilta 44–53.

LAUANTAI ULKOMUSEOSSA, KLOOGASSA JA PADISESSA

Kolmas päivä oli kuin aikamatka Viron neuvostovuosiin. Elo Lutseppin ja Nele Rentin johdolla vierailtiin kolhooseja varten suunnitellussa pienkerrostalossa Tallinnan ulkomuseossa sekä entisessä kolhoosin keskuskylässä Padisessa.

Tallinnan ulkomuseon uusin kohde on tyyppiirustuksiin perustuva neljän asunnon pienkerrostalo, joka rakennettiin alun perin 1964 Valgan alueen Rabin kylän kolhoosiin. Kolhoosilaisten tarpeisiin soveltuvia standardoituja tyyppitaloja, kuten tällaisia neljän asunnon tiilitaloja, Eestissä alettiin suunnitella 1950-luvun lopulla. Maaseudulla yleistyi aivan erityisesti arkkitehti Boris Mirovin suunnittelema tyyppi n:o 61, jota ulkomuseonkin talo edustaa. Aikamatkan tunnetta täydentää se, että museossa taloon on tehty 1960-, 1970-, 1990- ja 2010-luvun epookkisisustukset, jotka esittävät aikansa todellisuutta aina ruokakaapin anteja ja kotitakkiin sonnustautunutta asukasta myöten. Tällaisiin taloihin maaseudun väkeä siis asutettiin, kun neuvosto-Eestin maat oli kollektivisoitu ja maataloustuotantoa keskitettiin kolhoosikyliin.

Kuva Kristo Vesikansa

Kuva Kristo Vesikansa

Kolhoosin asuintalo Viron
ulkoilmamuseoon siirrettyä.

Kuva Kristo Vesikansa

Padise on esimerkki kolhoosin keskuskylästä, joka Neuvosto-Baltiassa tavalliseen tapaan suunniteltiin vanhan baltiansaksalaisen kartanon maille. Tavoitteena oli vehreä, palveluin varustettu kaupunkimainen keskus, jolla ei olisi mitään yhteistä perinteisen kylän kanssa. Päinvastoin sen piti muistuttaa neuvostoliittolaista monin palveluin varustettua lähiötä. Padisessa

kolhoosilaiset asutettiin moderneihin piste- ja lamellitaloihin, ja yhdyskuntakeskuksen osana hyödynnettiin taitavasti 1800-luvun alkupuoliskon baltiansaksalaista talousrakennusta. Sisterssiläisluostarin raunio ulottaa paikan historiallista aikajanaa kauas keskiaikaan. Padisen suunnittelijat onnistuivat keskuskylän suunnittelussa niin hyvin, että heidät palkittiin Neuvostoliiton arkkitehtiliiton palkinnolla vuonna 1981. Luostari tunnetaan Suomessa myös nimellä Paatinen, jota on käytetty suomenkielisissä historiallisissa lähteissä.

Kuva Netta Böök

Padisen entisen sisterssiläisluostarin kirkon salissa valmisteltiin konserttia.

Padisen yhdyskuntakeskuksen (1982) pääarkkitehti oli Siiri Kasemets.

Kuva Netta Böök

Matkalla käytiin tarkastelemassa Puutalo Oy:n taloja sekä tyyppitaloja, jotka muistuttavat niitä. Ajatus muualta tuoduista taloista on kiinnostava sekä historiallisesti että nykypäivänä myös siksi, että ”suomalainen talo” ei ole entisen Neuvostoliiton alueella millään tavoin selkeä käsite. Tyyppitalojen historia, vaikutteiden vaihto ja rakennusmateriaalien alkuperä on jäänyt monesti tuntemattomaksi. Niinpä ”suomalainen talo” on useasti mielikuvista kertova kategoria, joka yhdistyy ihmisten mielessä tietyn näköisiin tai oloisiin rakennuksiin. Riin Alatalun kodin läheltä löytyi sieltäkin Puutalo Oy:n taloja, samoin Kloogasta, missä pyörähdimme lyhyesti. Sääntönä tunninkin olevan, että kun suomalaisen Puutalo Oy:n taloja sattuu löytämään, ne ovat kuin suppilovahverot metsässä: talot viihtyvät ryppäissä. Puutalo Oy:n taloista kerrotaan hieman lisää sivuilla 42–43.

Viimeisten kohteiden joukossa pääsimme vuonna 2018 valmistuneeseen, Nieto Sobejano Arquitectos -toimiston suunnittelemaan Arvo Pärt -keskukseen, joka sisältää muun muassa arkiston, kirjaston ja jännittävän pienen hiljaisuuden kappelin. Erityisesti mieleen jäi näköalatorni, josta avautuivat huimat näkymät jokaiseen suuntaan aina meren aavalle asti.

Kuva Netta Bök

Kuiva Laura Berger

Näkymä Arvo Pärt -keskuksen tornista yltää metsän yli merelle saakka.

Lopuksi kävimme skoolaamassa Valli-baarissa, jonka monet neuvosto-aikana Tallinnassa matkustaneet saattavat muistaa.

Ekskursioon tai johonkin sen osaan osallistuivat Suomen ICOMOSin hallituksesta Laura Berger, Netta Böök, Juhana Heikonen, Marko Huttunen, Marianne Lehtimäki, Uula Neitola ja Riitta Niskanen, ja jäsenistöstä Anu Ahoniemi, Harri Hautajärvi, Pirjo Huvila, Tiina Koskenniemi, Pasi Kovalainen sekä Kristo Vesikansa. Lisäksi mukana kulkivat suomalaisten koottavien puutalojen tutkimushankkeen varjolla valokuvaaja Juuso Westerlund ja tutkija Sofia Rongonen, joka on Venäjän ICOMOSin Pietarin osaston jäsen.

KIRJOITTAJISTA

Kirjoittajat ovat ICOMOSin Suomen osaston hallituksen jäseniä. Böök on arkkitehti, Berger MA ja tekniikan tohtori.

Riitta Niskanen

Kuva Neta Book

ARVOT TÖRMÄÄVÄT ESTONIA-TEATTERISSA

Tarpeiden ja arvojen tasapainottelua

Wivi Lönnin ja Armas Lindgrenin suunnitteleman, toisen maailmansodan tuhojen jälkeen jälleenrakennetun Estonia-teatterin laajennussuunnitelmat kuohuttavat Tallinnassa. Nykyaikaisen teatterin tarpeet ja rakennuksen sekä sen viereisen tontin historialliset arvot ovat joutuneet törmäyskurssille. Teatteri kaipaa kipeästi lisää ja paremmin toimivia tiloja niin yleisölle kuin työntekijöilleen. Tunnettujen arkkitehtien lisäksi rakennuksella on kulttuurihistoriallista arvoa, sillä siellä pidettiin ensimmäiset itsenäisen Viron eduskunnan kokoukset. Lisäksi huomattavan kokoinen laajennus pienentäisi Tammsaaren vastikään kunnostettua puistoa, jossa sijaitsee vuoden 1905 verilöylyn muistomerkki, ja vaarantaisi bastionalueen arkeologisia kerrostumia.

Arkkitehtuuri on politiikkaa. 1900-luvun alkuvuosina Tallinnaan nousi kolme merkkirakennusta, yksi jokaiselle Viron väestöryhmälle, venäläisille, saksalaisille ja virolaisille. Venäläinen Aleksanteri Nevskin katedraali rakennettiin hallitsemaan Toompean mäkeä ja kaupungin siluettia, Saksalainen teatteri ja virolaisten Estonia-teatteri rakennettiin alas vanhankaupungin kuppeeseen. Ne sijoitettiin seläkkäin, Saksalainen teatteri katsomaan saksalaisten hallitsemia keskiaikaisperäisiä kortteleita, Estonia kohti virolaisalueita.

Kansallisen heräämisen ja identiteetin rakentamisen hengessä sukulaisuussuhteita etsittiin suomalaisista, jotka noina vuosina jakoivat virolaisten kanssa yhteisen kohtalon, painostavan venäläisvallan. Maassa ei kuitenkaan ollut virolaissyntyisiä arkkitehteja, eikä venäläisiä tai saksalaisia haluttu käyttää. Estonia-teatterin suunnittelutehtävä annettiin arkkitehtuurikilpailun jaetun toisen sijan saavuttaneille suomalaisarkkitehteille, Wivi Lönnille ja Armas Lindgrenille. Teatteri valmistui vuonna 1913.

Teatteri edusti tuoretta, vanhoista historiallisista tyyleistä vapautunutta jugendia, joka oli oivallinen rakennustaiteellinen valinta itsenäisyyttä hake-

Edellisen sivun kuva: Estonia-teatterin salin kattomaalauksen ovat vuonna 1947 tehneet maan eturivin taiteilijat Evald Okas, Richard Sagrits ja Elmar Kits. Teokseen kuuluu teksti "Kunst kuulub rahvale", taide kuuluu kansalle, joka on nyt peitettynä.

van Viron ja sen oman kansallisen kulttuuri-instituution tarpeisiin.

Estonia vaurioitui pahoin toisen maailmansodan pommituksissa. Arkkitehti Alar Kotli suunnitteli kilpailuvoittonsa pohjalta korjaustyöt ja noin kolmanneksen rakennuksen pinta-alasta käsittävän laajennuksen 1940-luvulla. Estonia on harvoja merkkirakennuksia, jotka tuolloin rakennettiin uudelleen.

Arkkitehtuuri sai uuden isäntämaan stalinistisen klassismin sävyjä, mutta Kotli pyrki säilyttämään Estonian pääjulkisivun ja keskitti muutokset ja laajennuksen takaosaan. Eturivin virolaistaitelijat Elmar Kits, Richard Sagrits ja Evald Okas maalasivat vuonna 1956 konserttisalin kattoon sosialistista realismia edustavan teoksen. Saliin toteutettiin myös kuvasarja liittovaltion vaakunoista.

Nyt teatteri on jälleen uudistussuunnitelmien kohteena. Saliin halutaan nykyisten 800:n sijasta tuhat katsojaa. Tavoitteena on myös muiden tilojen, kuten henkilökunnan pukeutumishuoneiden laajentaminen sekä rekvisiittaja lavastusvarastojen parantaminen.

Tallinnan vanhakaupunki liitettiin vuonna 1997 Unescon maailmanperintöluetteloon. Arvoalue käsittää keskiaikaisten osien ohella myös joitakin vuosisadanvaihteen merkkirakennuksia ja kaupunkirakennetta, kuten Estonia-teatterin ympäristöineen. Saksalaisen ja Estonia-teatterin lisäksi bastionivyöhykkeelle on noussut 1800-lopun jälkeen ainoastaan kaksi kirkkoa, kaksi koulua, ja pari muuta rakennusta, ja tavoitteena on ollut säilyttää se vapaana viheralueena.

Laajennussuunnitelmia on näin ollen tarkasteltava maailmanperintönäkökulmasta. Ongelmia syntyy muun muassa uuden rakennusosan ja sen vaatimien liikennetarkaisujen sovittamisesta vanhan rakennuksen arkkitehtuuriin sekä kaupunkikuvaan. Laajennus tuhoaisi alueella olevaa bastionia, vihreää linnoitusvyöhykettä samoin kuin vastikään kunnostetun puiston. Teatterin sisätilat muuttuisivat huomattavasti. Haittojen mittakaavassa parinsadan hengen lisäpanos yleisömäärässä vaikuttaa ylimitoitetulta.

Estonian pääjohtaja Ott Maaten esitteli laajennushanketta toukokuun vierailukäynnillä Viron ja Suomen icomoslaisille. Hänen näkemyksensä vanhasta teatterista vaikuttivat kovin lohduttomilta. Estonia ei hänen mielestään nykyisellään palvele teatterin toiminnallisuutta eikä tulevaisuutta. Rakennuksen historia ja sen moninaiset merkitykset painavat tämän rinnalla vähemmän, eikä kompromisseihin ole varaa. Rahoitus on hänen mukaansa sidottu uudisosaan.

Pääjohtaja Maaten totesi, että Estonian tarvitsemat lisätilat on mahdollista saada ainoastaan vanhaa rakennusta laajentamalla eikä esimerkiksi etsimällä uutta sijoituspaikkaa toiselle salille. Tähän tarkoitukseen on eh-

Kuva Krisso Vesikansa

Estoniassa on järjestetty lukuisia kansallisesti merkittäviä tapahtumia. Kuvan salissa kokoontui Viron ensimmäinen eduskunta 23.04.1919 nimellä Asutav Kogu, josta tuli seuraavana vuonna Riigikogu.

dotettu muun muassa satamassa sijaitsevaa tyhjää tonttia sekä Tallinnan Linnahallia, jonka suuri sali on tällä hetkellä käyttämättömänä. Pääjohtajan mielestä erillinen rakennus tuottaisi lisäkustannuksia, koska siihen olisi palkattava oma henkilökunta. Emme saaneet tietää, mikä olisi henkilöstön ja erillisen rakennuksen kunnostamisen aiheuttamien kustannusten suhde Estonian laajennusosan hintaan.

Samanlaiset keskustelut ovat käynnissä Suomessakin esimerkiksi Kansallisteatterin ja Lahden kaupunginteatterin korjaussuunnitelmista. Toiminnallisuuden ja kulttuurihistoriallisten arvojen punominen yhteen on

keskeinen kysymys. Lahdessa käytännön uudistukset ja moderni arkkitehtuuri nyansseineen sovitetaan onnistuneesti toisiinsa, Kansallisteatterin eri rakennusvaiheisiin kytkeytyvät moniulotteiset suojeluongelmat ovat samassa tilassa kuin Estoniankin, vailla eri osapuolia tyydyttävää ratkaisua.

Ja arkkitehtuuri on politiikkaa: asiantuntijoiden mukaan 2000-luvun alun korjauksissa Estonian neuvostovaihe sivuutettiin liian kevyesti esimerkiksi joissakin konservointiratkaisuissa sekä poistamalla salista 1950-luvulla toteutetut vaakunat. Teatterin pääjohtajan mukaan Tallinnan päättäjiltä on nyt tullut toive poistaa myös salin kattomaalaus.

LISÄTIETOA

Riin Alatalun artikkeli ”Potential extension to Estonia theatre, valuable Finnish architecture in Estonia”, ICOMOSin jäsentiedote 2/2021

LÄHTEET

Alatalu, Riin, Eestin taideakatemian (EKA) apulaisprofessori, sähköpostit 2.9.2022 ja 3.9.2022

Kalm, Mart 2001. *Eesti 20. sajandi arhitektuur / Estonian 20th Century Architecture*. Sild, Tallinn

Kalm, Mart 2018. When the People of the Baltics Embraced the City. *Kuin kissat Largo Argentinalla. Flaneeraus ja assimilaatio kaupunkitilassa. Aino Niskasen juhlakirja*. Toim. Juhana Heikonen, Johana; Böök, Netta; Nissi, Aimo; Vesikansa, Kristo. Aalto-yliopisto, Espoo

Kuosmanen, Ilkka 2022. Miljoonaremontti poistaa Lahden kaupunginteatterin Eero-näyttämöltä vaaran paikan. *Etelä-Suomen Sanomat* 21.4.2022.

Maaten, Ott, pääjohtaja, Estonia-teatteri, teatterin esittely 27.5.2022

Tuomi, Timo; Pöyhiä, Tuula 2021. Kansallisteatterin kortteli – Voiko historiallisia arvoja nollata retoriikalla ja lakia venyttämällä? Teoksessa *Kenen Kaupunki?* Docomomo Suomi Finland ry ICOMOSin Suomen osasto ry. Rakennustaiteen Seura ry Rakennusperintö-SAFA. <https://icomos.fi/wpolku/wp-content/uploads/2021/03/13-Kansallisteatterin-kortteli.pdf> Luettu 1.10.2022

Viron ICOMOSin hallituksen jäsenten kanssa käydyt keskustelut, toukokuu 2022.

KIRJOITTAJASTA

FT Riitta Niskanen on taidehistorian dosentti Helsingin yliopistossa ja Suomen ICOMOSin hallituksen jäsen.

Diana Haapsal

EAM, FK 1039.

Main entrance. 1982.

LINNAHALL

Challenges with a Soviet Estonian megastructure

The 1980 Summer Olympics were hosted by Moscow. As an inland city, Moscow however didn't have a suitable venue for organizing the sailing event, and therefore this task fell to Tallinn, which during the Soviet occupation was the capital of the so-called Estonian SSR. Apart from the main venue for the sailing event, the newly built Pirita Yachting Centre, several other sports and entertainment facilities were erected. Among these was Linnahall "Tallinn Civic Center" which was originally called the Lenin Palace of Culture and Sports, designed by architects Raine Karp and Riina Altmäe.

EAM, Fk 6900

View of part of the building from the sea. 1980s.

The construction of this large complex was completed in 1980. Located by the waterfront, its proximity to the passenger port, seating capacity of 4800 people, the ice rink (for 3000 people), and bowling alley and cafés, turned it into a great place for Tallinn's residents as a cultural venue, while adding a remarkable element in the city's design. From point of view of urban planning, the idea of the whole complex was to create a view to the Old Town and to connect it to the Civic Center with a pedestrian boulevard. Being as wide as the Viru Hotel facade, the design also meant

demolishing some of the surrounding industrial buildings. Luckily this was never fully followed through, since in addition to "Eesti Kukermiit" factory, it would have meant demolishing Rotermanni and nearby Power Plant buildings. Linnahall was also the first realized Soviet era building which transformed the centrally located, formerly isolated industrial and port area, and created direct access to the sea. Architect Raine Karp has formulated the concept of the structure as follows "Architecture was determined by its location. The purpose was to make a mound in the seaside park, where you can walk and enjoy the view of the sea and the old town."

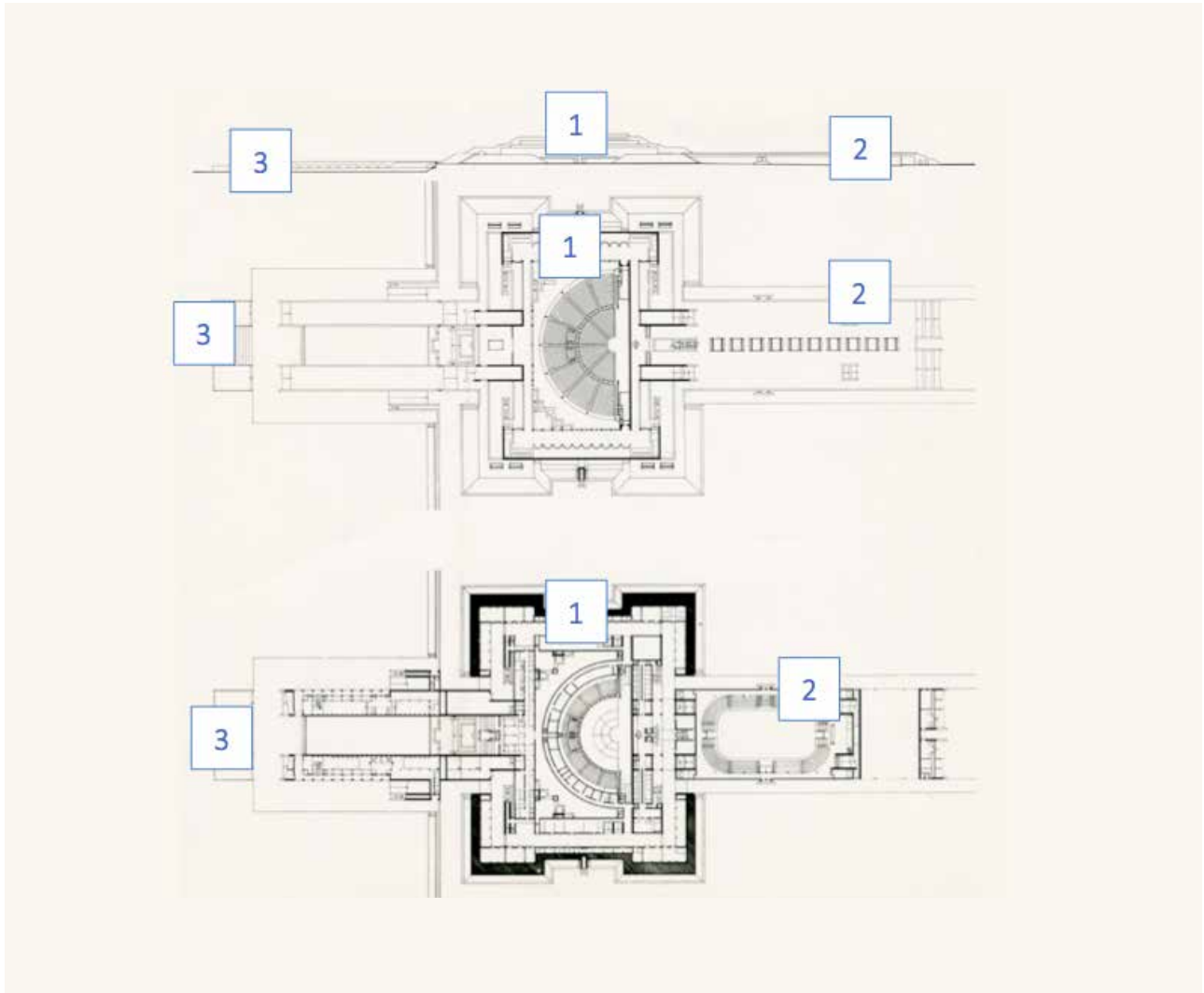

Estonian Museum of Architecture (EAM), Fk 5965.

Aerial view over the Linnahall complex from the 1980s. The centre of Tallinn with the Viru hotel highrise can be seen in the background.

The Civic center is a megastructure, which has been an imposing symbolic building from the beginning. A freight railway passing through the plot resulted in the building to have a longitudinal axis. Furthermore, the passage and therefore the location of the ice rink were also impacted by the railway. The consequence was that the pedestrians were forced to take a long and windy route to reach the entrance at the higher level. The architectonics is spectacular, but the overall impression is quite heavy. The building consists of multiple walkways, stairs, and terraces. The front facade is formed by a pair of steep stairs with the sky acting as the background – architecture, that has typically been created in association with cult buildings.

The functional logic of the interior is prominent. The audience enters the building from behind the stage complex and in contrast to the heavy exterior, is faced with an unusual space which consists of an open plan wardrobe and a vestibule-cafeteria area, and at the centre, a semi-circular amphitheater, six thousand square meters in total. The sloping floor of the concert hall is not as steep as originally planned, as the construction machines that were available at the time, didn't make it possible to dig under the sea level. A noteworthy point in the design is that the recording studios and technical rooms for journalists

Floor plans and elevations gathered in one drafting. 1975.

The whole complex comprises 10 hectares that can be divided into three parts by function:

- 1) the main building that consists of a hall with seating for almost five thousand people
- 2) the ice rink and passage
- 3) the seafront part with a cooling pool

EAM, FK 5066.

EAM, FK 2375.

EAM, FK 2644:13600.

View of the concert hall, 1980s.

Interior view, 1984. The interior designers were Ülo Sirp and Mariann Hark, structural engineer Ago-Allan Kuddu.

Ice rink, 1982.

and interpreters are all conveniently located along the semi-circle.

In 1997 Linnahall was declared a national monument. As follows, it is mandatory before any construction work for a listed building to have so-called conservation guidelines. They outline the architecturally most valuable parts or details, and give instructions for restoration and construction. This document is valid for a period of 5 years, and the most recent one was approved in January 2017. Thus, the most recent document expired in January 2022.

Meanwhile, the Heritage Conservation Act has changed, and since 2019 so the conservation guidelines of Tallinn have been issued by the cultural heritage department of the city. At the present moment, there are no valid guidelines, but it is relevant to note that the updated versions usually differ only marginally from the previous version. In sum, it can be concluded that it is necessary to preserve the overall volume, principal structures, and dolomite lining on the surface of the structure. In the interiors, it is mandatory to restore the concert hall to a condition that is as close to the original as only possible. Otherwise changes to the floor plans are allowed. Because of its condition, the ice rink can be fully reconstructed and transformed for example into a conference hall.

The skating rink closed in 2009, and the concert hall in 2010. The city has thus searched for investors

for two decades, and some have shown interest. Each time the renovation project has, however, come to a halt due to a difference of opinion between the city and the government. The main points of debate have been whether to go through with the investment and what approach should be adopted in regard to preserving the structure. There have also been attempts to have it removed from the heritage list and some have claimed that the structure it is in such poor condition, that it can only be demolished. Karl Õiger, Professor Emeritus in School of Engineering in Tallinn University of Technology, has ensured that the bearing walls are in satisfactory condition. A detail plan of the surrounding areas was made in 2016.

Despite its status as a listed building, due to its location, size, and condition there are continuous discussions concerning its preservation. In its current condition, large-scale reconstruction work is required, which is certainly expensive and gives force to arguments of those, who would prefer to see the area under new development. The structure divides opinions also because it is often regarded as a stamp of the soviet occupation, not as a grand building that adds to, and enriches our cultural heritage.

In the beginning of 2022 market research was carried out among private investors to find out whether there is interest and potential to restore the Civic Center with or without some surrounding plots. A firm was hired to research, find and present enough functional solutions and set an approximate timetable to prove that it could be brought back into use within 4 years, therefore motivating the investors. It is also under discussion whether to sell the complex wholly or partly.

At the moment, part of the surrounding area has an approved detail plan, which creates the risk that the monumentality of the building and the views that open from the site can be in danger. As the special conditions are no longer valid, bigger compromises are certainly on the horizon. The City of Tallinn is also unsure of how much it could potentially invest in the renovation. According to the latest decision of the city government: “Calculating the project cost has become impossible in the current market situation, which raises risks considerably. The feasibility and volume of the city's contribution should be decided, and potential investors' expectations mapped once the economic and political situations stabilize to ensure sensible use of municipal resources.” The Mayor of Tallinn said that the project will not proceed for the time being. It will be re-evaluated after the summer whether and when a competition to find a partner for the city would be held.

Illustration from the current detail plan of the area. Tallinna linnahalli ja lähiala detailplaneering, adopted on 5.10.2017.

Aerial view of the Civic Centre and surrounding area in 2022.

SOURCES

- 8781 Tallinna Linnahall, 1980–1981. *Kultuurimälestiste register* (The National Register of Cultural Monuments), <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8781> (haettu 11.8.2022).
- Bruns, D. 1962. *Tallinn täna ja homme*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Bruns, Dmitri 1973. *Homme Tallinn*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Bruns, Dmitri 2007. *Tallinna peaarhitekti mälestusi ja artikleid*. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum.
- "Incoming heritage chief deems it insensible to renovate Linnahall structure". Eesti Rahvusringhääling news, <https://news.err.ee/1608579761/incoming-heritage-chief-deems-it-insensible-to-renovate-linnahall-structure> 27.4.2022 (haettu 11.8.2022).
- Jagodin, Karen 2012. *Walking tours of Tallinn*. Tallinn: Solnessi Arhitektuurikirjastus.
- Lindpere, Piret 2012. Tallinna Linnahall hiilgus ja viletsus. *Sirp* <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/tallinna-linnahalli-hiilgus-ja-viletsus/> (haettu 11.8.2022).
- "Tallinn shelves Linnahall project". *Eesti Rahvusringhääling news*, <https://news.err.ee/1608578821/tallinn-shelves-linnahall-project> 24.2022 (haettu 11.8.2022).
- Tallinna Linnahall. Rahvusvaheline kontserdi- ja konverentsikeskus, <https://www.linnahall.ee> (haettu 11.8.2022).
- Tallinna linnahalli ja lähiala detailplaneering. *Tallinn planeeringute register TPR*, <https://tpr.tallinn.ee> (haettu 11.8.2022).

AUTHOR

The author is currently working as a senior specialist for suburbs in the Heritage Protection Unit of the Tallinn Urban Planning Department and is a member of ICOMOS Estonia

Kuva Juso Westerlund

LINNAHALLISTA VEHRÄ RANTAPUISTO?

Tallinnan Linnahall on minulle tuttu näky jo ensimmäiseltä Viron matkaltani keväältä 1991. Silloin se oli vielä viralliselta nimeltään V. I. Leninin kulttuuri- ja urheilupalatsi. Mataluudestaan huolimatta se on minusta tuntunut aina jotenkin musertavalta rakennukselta. Arkkitehtuuri on mahtipontisen monumentaalista, ja siinä on vahvoja viittauksia muinaisiin mastabarakennelmiin tai intiaanikulttuurien tempeliraunioihin. Koko paikka on kuitenkin omituisella tavalla luotaantyöntävä ja kuollut.

Linnahall ei ole vain rakennus, vaan kokonainen alue. Se sijaitsee keskeisellä paikalla mutta tekee koko paikasta epäkeskeisen. Suuri rakennelma katkaisee pääsyn rantaan kohdas-

sa, jossa soisi olevan rantapuiston.

Linnahallilla on kiistatta sekä kulttuurihistoriallisia että rakennustaiteellisia arvoja, ja sen näyttäville sisätiloille olisi korjattuina käyttöä. Nykyisin, tyhjilleen jätettynä, se on pikkuhiljaa murenemassa. Tällä menolla siitä tulee modernin arkkitehtuurin raunio, ja siksi se tarvitsee isoja toimenpiteitä.

Linnahallin yllä leijuu monenlaisia uhkia. Pahinta olisi, jos Tallinnan kaupunki myisi tuon arvokkaan kaistaleen merenrantaa sijoittajille. Silloin rakennus varmaankin purettaisiin ja tilalle rakennettaisiin korkeita ja massiivisia asuinkerrostaloja tai hotelli.

Linnahall kätkee sisäänsä niin jättimäisen

Kuva Juuso Westerlund

Kuva Juuso Westerlund

Kuva: Juuso Westerlund

määrän kestäviä ja käyttökelpoisia teräsbetonirakenteita, että niiden hukkaan heittäminen – jo itsessään hyvin kalliilla purkutyöllä – olisi yksin ilmastopäästöjenkin vuoksi sulaa hulluutta, kulttuuriarvoista puhumattakaan.

Mitä voitaisiin tehdä, jotta Linnahall saataisiin säilymään ja jotta tuosta alueesta tulisi samalla miellyttävää ja viihtyisää kaupunkitilaa? Mielestäni Linnahall ympäristöineen kestää muutoksia ja suorastaan tarvitsee taitavia, huolella punnittuja parannuksia. Ratkaisuja olisi hyvä etsiä yleisellä, avoimella arkkitehtuurikilpailulla. Kilpailussa pitäisi olla arkkitehtien ja maisema-arkkitehtien yhteisiä työryhmiä, sillä Linnahallia ei kannata nähdä vain rakennuksena vaan myös potentiaalisena, monien mahdollisuuksien maisemana.

Linnahallin suurta rakennelmaa voisi muokata harkitusti ja hillitysti siten, että paikasta tulisi monin tavoin kutsuvampi. Kulkureittejä voisi parantaa, alueelle voisi sijoittaa houkuttelevia kahviloita, ravintoloita ja muita vapaa-aikaan liittyviä palveluja. Osa niistä olisi rakennuksen sisällä ja osa voisi olla kevyitä ja kauniita paviljonkeja, vaikkapa lasisia, joista talvellakin avautuisi näkymiä merelle. Rannassa voisi olla ympäri vuoden toimiva merikylpylä. Linnahallin tasanteilla ja terasseilla kasvaisi puita, pensaita, köynnöksiä ja muita istutuksia.

Taitavasti uudistettuna ja korjattuna Linnahall ympäristöineen olisi viihtyisä ja kutsuva paikka, elävä merenrantapuisto, jonne kaupunkilaiset ja matkailijat tulisivat viettämään aikaa.

KIRJOITTAJASTA

Kirjoittaja on tekniikan tohtori, arkkitehti SAFA ja ICOMOSin jäsen. Hän tutkii arkkitehtuuria ja kulttuuriympäristöjä, kirjoittaa niistä ja niiden puolesta, ja pohtii myös ilmastonmuutokseen liittyviä ratkaisuja.

Kristo Vesikansa

Kuva Kristo Vesikansa

KAKSI TAIDEKOULUA

EKA vs. Mylly

Teollisuusmiljööt ovat olleet pitkään taidealan suosiossa. Aluksi taiteilijat hakeutuivat niihin halpojen vuokrien takia, ja perässä seurasivat pian galleriat, museot, taidekoulut ja muut instituutiot. Käytössä kuluneet teollisuushallit ovat tarjonneet niille monenlaisia mahdollisuuksia. Samaa trendiä jatkavat Helsinkiin ja Tallinnaan hiljattain valmistuneet oppilaitokset: Taideyliopiston Kuvataideakatemian päärakennus Mylly ja Viron taideakatemian EKA:n rakennus. Hankkeet paljastavat kiinnostavia eroja suhtautumisessa rakennussuojeluun, korjaamiseen ja suunnitteluprosesseihin.

EKA muutti vuonna 2018 entiseen Rauaniit-tekstiilitehtaaseen Kalamajan kaupunginosan laidalla. Monessa vaiheessa rakentuneen tehdaskorttelin vanhimman, vuonna 1929 valmistuneen osan suunnitteli Eugen Habermann, joka oli tärkeimpiä virolaisia arkkitehteja sotien välisenä aikana. Hänen tunnetumpia töitään on yhdessä Herbert Johansonin kanssa suunniteltu, vuonna 1922 valmistunut Viron parlamenttitalo, jonka interiööreissä näkyy saksalaisen ekspressionismin vaikutus. Samoja vaikutteita voi nähdä myös Rauaniit-tehtaan monikulmaisissa ikkuna-aukoissa. Muuten rakennus edustaa rationaalista teollisuusarkkitehtuuria.

Neuvostoliiton miehitettyä Viron vuonna 1940 tehdas kansallistettiin ja sai nimekseen Punane Koit eli punainen aamunkoitto. Ullakkokerroksen salmiakinmuotoiset ikkunat hävisivät korotuksen yhteydessä vuonna 1950. Toiminnan laajentuessa Habermannin rakennus sai jatkokseen useita laajennuksia: vuonna 1964 viisikerroksisen osan Põhja puiesteen varteen, vuonna 1972 kuusikerroksisen osan Kotzebue-kadun puolelle ja vuonna 1983 toimistosiiven. Viron itsenäistymisen jälkeen vuonna 1993 yksityistetty tehdas jatkoi toimintaansa vuoteen 2013 saakka, jolloin se siirtyi EKA:n haltuun.

Edellisen sivun kuva: Viron Taideakatemian, EKA:n uudisosaa.

Kuva Laura Berger

Toimeksiannon tehdaskorttelin muutostyöstä sai vuonna 2014 järjestetyn arkkitehtuurikilpailun voittanut arkkitehtitoimisto KUU. Sen lähtökohdiana oli rajoittaa suurimmat muutokset kapealle vyöhykkeelle Habermannin osan ja neuvostokauden laajennusten väliin. Uudisosa toimii ennen kaikkea liikennekeskuksena, josta on suorat yhteydet rakennuksen eri osiin. Sisäisiä yhteyksiä parantaa myös kahden siipirakennuksen väliin lisätty lasiseinäinen kävelysilta. Uudisosien tumma väritys ja suuret lasipinnat erottavat ne tehdasrakennuksen vaaleista rappauspinoista, ja Pöhja puisteen puolella on rakennuksen korkuinen pylväikkö merkitsemässä uutta pääsisäänkäyntiä. Innovatiivisimmalla tavalla vanhoja rakenteita on hyödynnetty sisäpihan puolella, jossa vuonna 1983 valmistuneen osan pilari-palkkirunko toimii eräänlaisena pienoismegastruktuurina: betonikehikkoon on istutettu lasiseinäisiä luokkahuoneita, joiden katot toimivat oleskeluterasseina. Jykevä kehikko mahdollistaa myös uusien elementtien lisäämisen tulevaisuudessa.

Kuvataideakatemia Myllyssä vanhan ja uuden suhde on päinvastainen. 1800-luvun lopulta lähtien rakentuneesta tehdaskorttelista on jätetty jäljelle kaksi vain fragmenttia: Selim A. Lindqvistin vuonna 1914 suunnittelema Strömbergin sähkötarviketehtaan siipirakennus sekä Martta ja Ragnar Ypyän Helsingin Mylly ja Kauppa Oy:lle vuonna 1940 suunnitteleminen viljasiilojen päädyt. Sörnäisten rantatien teollisuusmaisemaan olennaisesti kuuluneet, Ypyöiden 1940- ja 1950-luvun vaihteessa suunnittelema näkkileipätehdas ja säkkivarasto on sen sijaan korvattu suurin piirtein saman korkuisella uudisrakennuksella.

Vanhojen tehdasrakennusten purkaminen tuntuu tuhlaukselta niin kulttuuriperinnön kuin luonnonvarojen kannalta, mutta JKMM Arkkitehtien suunnittelema punatiilipintainen uudisrakennus ottaa itsevarmasti paikansa teollisuusrakennusten rivistössä. Koska vanhat rakennukset ovat asettaneet vähemmän rajoituksia kuin EKA:ssa, on täällä ollut mahdollisuus suunnitella muuntojoustavia opetus- ja työtiloja. Vaikuttava spiraalimainen kulkureitti johtaa pääsisäänkäynniltä kolmiomaisen keskushallin poikki viritettyjä portaikkoja pitkin kattoterassille. Betonirunko, täydentävät lasi- ja teräsrakenteet sekä näkyviin jätetyt talotekniikan asennukset luovat tiloihin teollisuusrakennuksen tunnelmaa. Konkreettisesti muodossa teollinen perintö on läsnä eteläkulmassa, jossa viljasiilojen osittain puretut betonirakenteet on jätetty näkyviin kaikkine arpineen.

Voisi kuvitella, että Mylly olisi tarjonnut EKA:a helpommat lähtökohdat luoda nykyaikaiset tilat taiteen opetukselle. Mylly on kuitenkin ollut valmistumisestaan lähtien otsikoissa siksi, että Kuvataideakatemia opiskelijat ovat kokeneet heille tarjotut tilat riittämättömiksi. EKA:ssa kaikkien sijaan vaikuttavat tyytyväisiltä tiloihin, vaikka vanhat rakennukset ovat epäilemättä edellyttäneet monenlaisia kompromisseja. Syytä tilanteeseen voi etsiä hankkeiden omistuspohjasta ja siitä seuranneesta suunnitteluprosessista. EKA omistaa itse kiinteistönsä, ja niinpä opiskelijat ja henkilökunta ovat voineet vaikuttaa suoraan suunnitteluprosessiin. Myllyn on puolestaan rakennuttanut eläkevakuutusyhtiö Veritas, jonka kanssa Taideyliopisto on tehnyt pitkäaikaisen vuokrasopimuksen. Suunnittelussa on tällöin pitänyt sovittaa yhteen käyttäjien tarpeet ja omistajan tuottotavoitteet, mikä ei ole tässä tapauksessa johtanut kaikkia tyydyttävään tulokseen.

EKA:ssa vieraillessa ei olla vaikuttumatta, miten nopeasti opiskelijat ja henkilökunta ovat ottaneet rakennuksen omakseen. Sama tapahtuu toivottavasti pian myös Myllyssä. Sen suurpiirteinen arkkitehtuuri sallii monenlaisia muutoksia, ja hieman kliininen tunnelma saa toivottavasti elämänmakua, kun puhtaat pinnat peittyvät maaliroiskeisiin.

KIRJOITTAJASTA

Kirjoittaja on arkkitehti, *Arkkitehti*-lehden päätoimittaja ja ICOMOSin jäsen.

Kuva Llyedy

PIKASILMÄYS PIKK 43:N KESKIAIKAISIIN KATTORAKENTEISIIN

ICOMOS:n ekskursion vierailla vierailtiin keskiaikaisen kauppiastalon vintillä Tallinnan kaupunkisuunnittelun johtavan asiantuntijan Henry Kuninkaan jäljessä. Rakennuksen nykyisellä omistajalla ei tiettävästi ole intressejä vaalia näitä nykyään jo harvinaiseksi käyneitä autenttisia keskiaikaisia kattorakenteita, saati rakennusta muutenkaan.

Suomen kulttuurirahasto ja Koneen säätiö rahoittavat paraikaa monitieteistä *Kattoristikoiden ratkojat* -tutkimushanketta, jossa selvitämme keskiajan puurakennusperintöä Suomessa, kivikirkkojen kattorakenteita, rakennusprosessia ja rakentamisen innovaatioita myöhäiskeskiajan Pohjois-Euroopassa.

Vaikka keskiaikaisen Suomen eli silloisen Turun hiippakunnan kirkkojen kattorakenteissa on joitakin erityispiirteitä, jotka juon-

tuvat meillä saatavilla olleista materiaaleista ja paikallisesta talonpoikaisesta rakentamisen tavasta, rakenteet ovat pääosin osa laajempaa eurooppalaista kulttuuriperintöä. Siten hankkeessamme on ollut luontevaa ja välttämätöntäkin tehdä kansainvälistä yhteistyötä.

Virolaisten kollegoittemme mukaan Virossa ei ole säilynyt keskiaikaisia kirkkojen kattorakenteita. Asiasta ei kuitenkaan tunnu olevan täyttä varmuutta – järjestelmällinen inventointi

Pikk-katu 43:n vanha kauppiasantalo.

on vielä tekemättä. Virolaisia vertaiskohteita ei toistaiseksi tiedetä löytyvän kirkoista, mutta ICOMOSin ekskursion pästäin katsomaan keskiaikaisen kauppiastalon kattorakenteita Tallinnan Pikk-kadulla. Talossa ovat säilyneet alkuperäiset kattorakenteet vuodelta 1434. Rakenne on siis tehty vain muutamaa vuotta aiemmin kuin Pernajan kirkon vuonna 1440 rakennetut ja vuonna 1450 muutetut kattotuolit.

Pikk 43:n kattorakenteiden ajoitus perustuu virolaisten tekemään dendrokronologiseen tutkimukseen, johon on otettu näytteet alimman

kitapuun yläpuolisista rakenteista. Rakenteen alkuperäisestä toimintaperiaatteesta ei lyhyen vierailun yhteydessä saanut täyttä selvyyttä varsinkaan, kun kattotuolien alemmat, ulkoseinämuureihin tukeutuvat osat vaikuttivat myöhemmän korjaus- ja muutostyön tuotteita. Kuitenkin oli ilmeistä, että vahvasti avaruudellinen ja harjansuuntaiseen pilaristoon diagonaalijäykisteillä tukeutuva katto kuuluu eri kehityslinjaan kuin Turun hiippakunnan kirkkojen melko kaksiulotteisiin kattotuoleihin perustuvat kattorakenteet.

Ruotsin puolelle jääneissä keskiaikaisissa hiippakunnissa on säilynyt noin 260 keskiaikaista kattorakennetta, joista osa kuuluu selvästikin samaan ryhmään Turun hiippakunnan keskiaikaisten rakenteiden kanssa. Aivan lähisukulaisia Suomen puolen rakenteille ei silti Ruotsistakaan näytä löytyvän. Kattoris-tikkotyöryhmämme suuntaakin seuraavaksi Pohjois-Saksaan, jossa on lupaavia kandidaateja keskiaikaisten rakenteittemme esikuviksi. Ehkä kirkkomestariimme työuran alkuvaiheen teokset löytyvät sieltä. Ainakin alueelta löytyvät varhaisimmat esimerkit niin kutsutusta suomalaisesta tähtiholvista.

LISÄTIETOA

Aakala, Tuomas & Huttunen, Marko & Laine, Laura & Puranen, Mia & Saarinen, Pauliina 2020. Itä-Uudenmaan keskiaikaisten kivikirkkojen kronologia ja rakennusvaiheet. *SKAS* 2/2020.

Läänelaid, Alar & Pihl, Ain 2020. Dendrokronologia tõendab: Pikk 43 hoone katus Tallinnas ehitati 1434. aastal. *Muinsuskaitse Aastaraamat* 2020. Toim. Maris Mändel & Riin Alatalu. Väljaandjad Muinsuskaitseamet, Tallinna Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakond, Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakond, s. 115.

Kattoris-tikkoiden ratkojat. Rakennetutkimus. <https://livady.fi/projektit/kattoris-tikkoiden-ratkojat/>

KIRJOITAJASTA

Kirjoittaja on Arkkitehtitoimisto Livadyssa toimiva arkkitehti ja restaurointimestari sekä Suomen ICOMOSin hallituksen jäsen ja ISCARSAH:n (The International Scientific Committee on the Analysis and Restoration of Structures of Architectural Heritage) äänestävä jäsen.

Kuva Kristo Vesikansa

Kaksi taloa tyyppiä 291d Kloogassa, taaempi autenttisemmassa asussa.

SILMÄYS PUUTALO OY:N TALOIHIN

Suomen ICOMOSin Viron ekskursiolla käytiin katsomassa myös muutamia suomalaisvalmisteisia Puutalo Oy:n taloja. Niitä pystytettiin Neuvosto-Eestiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alkupuolella, mutta siitä, montako niitä rakennettiin ja montako on nykyään jäljellä, ei ole varmaa tietoa.

Puutalo Oy perustettiin Helsingissä vuonna 1940 yhteensä 21 metsäalan yrityksen yhteenliittymänä. Tarkoitus oli tuottaa helposti koottavia puutaloja sodan aiheuttamaan kiireelliseen asuntopulaan Suomessa. Tehokkaaksi ratkaisuksi kehiteltiin rakenne, joka koostui esivalmistettujen puisista seinälevyistä. Niistä pari kolme ihmistä sai kokonaisen talon pystyyn muutamassa päivässä. Levytalon rakentaminen ei vaatinut mitään erityisiä taitoja, vaan

työhön pystyi lähes kuka tahansa. Hieman yllättäen kävi kuitenkin niin, että yrityksestä tuli 1940-luvun lopulla mahdollisesti maailman suurin esivalmistettujen puisten rakennusten viejä. Tämä johtuu ennen kaikkea erittäin suurista toimituksista Neuvostoliittoon. Osa talotoimituksista sisältyi Suomen maksamiin sotakorvauksiin, mutta pääosa vietiin bilateraalistien kauppasopimusten pohjalta.

Kun junanvaunut olivat ylittäneet Suomen

Kuva Kristo Vesikansa

Tallinnan Nömmessä sijaitsevaan tyyppiin 254d kuuluu lasiveranta.

PUUTALO OY

Puutalo Oy -tutkimushanke alkoi alun perin Venetsian Arkkitehtuuri-biennaalin avoimen ideakilpailun voittona. Näyttelyn tilaaja oli Archinfo Finland. Tutkimusta ja aihetta käsittelevän kirjan toteuttamista on rahoittanut Suomen Kulttuurirahasto, Greta ja William Lehtisen rahasto, Suomalais-Tanskalainen kulttuurirahasto rahasto ja Artek. Puutalo Oy:n taloja esittelevä näyttely avautuu keväällä Suomen metsämuseo Lustossa Punkaharjulla. Aihetta käsittelevä suomenkielinen kirja, johon sisältyy tietoa myös Baltian maista löytyvistä Puutalo Oy:n rakennuksista ilmestyy vuoden 2023 aikana. Teos toteutetaan Suomen Kulttuurirahaston apurahalla. Neuvosto-Baltiaan vietyjen talojen tutkimusta on rahoittanut Taiteen edistämiskeskus.

LISÄTIETOA

Vesikansa, K., Tidwell, P., Berger, L. 2021. *New Standards – Timber Houses Ltd. 1940-1955* Garret Publications. Helsinki. Newstandards.info

KIRJOITTAJASTA

Kirjoittaja on ICOMOSin Suomen osaston hallituksen jäsen, MA ja tekniikan tohtori.

Robert Treufeldt

Kuva Laura Berger

TALLINNAN KALARANNAN LINNAKE

*Viron historian jälkiä
Keskusvankilassa eli Patareissa*

Suomen ICOMOS vieraili myös Tallinnan Kalarannan linnakkeessa, jota kutsutaan kansanomaisesti Patareiksi. Alun perin linnakkeeksi rakennetusta kokonaisuudesta tuli myöhemmin kasarmi ja sen jälkeen vankila. Vankilatoiminnan loputtua valtava linnake autioitui vuonna 2005. Erilaisten vaiheiden jäljet näkyvät edelleen, jos vain osaa katsoa. Linnakkeen seinien ampuma-aukkojen muodosta voi päätellä kauan sitten kadonneiden tykkien ampumasuuntia, ja niiden yltä saattaa vielä löytyä pienempiä aukotuksia, joiden kautta ruutisavut saatiin haihtumaan. Vankilan ajoista on jäljellä sellien ovia, metallisia kalusteita ja mahdollisesti vankilan myöhäisellä kaudella seiniin liimattuja lehtileikkeitä.

Oppaanamme toiminut Robert Treufeldt on epäilemättä rakennuskokonaisuuden paras asiantuntija, joka tuntee valtavan kompleksin yksityiskohtaisesti ja on kirjoittanut laajasti linnakkeen vaiheista. Treufeldtilla on paikkaan myös henkilökohtainen suhde. Kierroksella hän näytti meille sellin, jossa kertoi joutuneensa viettämään neljä kuukautta. Yhteensä hän oli viettänyt puoli vuotta vankilassa, koska oli virolaisena pyrkinyt välttämään Neuvostoliiton asepalvelusta. Vierailullamme kolkon ja kauniin linnakkeen pitkiä käytäviä pitkin lensi mustarastaita ilta-auringon kajossa. Paikka tulee pian jälleen muuttumaan, sillä erilaisten väliaikaiskäyttöjen jälkeen kokonaisuus on myyty yksityiselle omistajalle, joka suunnittelee kehittävänsä kokonaisuudesta jotakin aivan uutta.

Venäjä valloitti Tallinnan Ruotsilta suuressa Pohjan sodassa lokakuussa 1710 ja rupesi rakentamaan sinne sotasatamaa sekä rannikkolinnoituksia. Rantaan toteutettiin luultavasti 1710-luvun lopulla maavarustus, niin kutsuttu Kalarannan vanha linnake, maavarustus puisine vahvistuksineen. Toukokuussa 1820 keisari Aleksanteri I vahvisti Tallinnan linnoituksen alueen uuden kaavan, jonka mukaisesti vuonna 1830 Kalarantaan ruvettiin rakentamaan uutta kivistä linnaketta. Pääpiirteissään rakennustyö valmistui vuonna 1837.

Venäjä uudisti sotavoimiaan voimakkaasti Krimin sodan jälkeen 1860-luvulla, ja Tallinnan linnoitus lakkautettiin kokonaan. Kalarannan linnakkeesta tuli noin 2000 miehelle tarkoitettu kasarmialue. Kaltevalle linnoitusluiskalle ja sitä suojaavalle vyöhykkeelle päästiin nyt toteuttamaan kivirakennuksia kasarmeja varten, muun muassa maneesi, upseerien asuintalo, jauhovarasto sekä hevostalli.

VALLANKUMOUS, VAPAUSSOTA JA KESKUSVANKILAN PERUSTAMINEN
Venäjällä maaliskuussa 1917 puhjennessa vallankumouksessa mellakoitiin ja ryösteltiin myös Tallinnassa. Kaksi vankilaa poltettiin, ja muut vankilat vaurioituivat. Vankipaikoista tuli pulaa.

Viron tasavallan oikeusministeriö totesi vuonna 1919, että Viron sotaväellä on käyttöä vain osalle Kalarannan kasarmeista. Vapaus sodan aikana siellä oli ollut sotasairaala ja varastoja. Hallitus päätti 30. heinäkuuta 1919 perustaa kasarmeihin keskusvankilan. Sotaministeriö vastusti kasarmien luovuttamista, ja vuosien varrella omistuksesta käytiin kiistoja. Joitain osia luovutettiin vankilalle vasta neuvostovallan aikana, joitain niistä annettiin suoraan siviilikäyttöön, esimerkiksi leipomo- ja myllyrakennus vuonna 1945.

Vähitellen vankilan kansanomaiseksi nimeksi vakiintui sinne johtavan kadun, *Suur-Patarei tänävin* mukaan Patarei, joka merkitsee (tykistö)patteria.

KESKUSVANKILAN UUSIA RAKENNUKSIA

Linnakkeen kasarmirakennuksia aloitettiin muokata vankilakäyttöön jo vuonna 1919. Selustarakennuksen kasematit jaettiin väliseinillä käytäviksi ja selleiksi. Alakerrokseen rakennettiin pannuhuone, keittiöitä, työpajoja ja eristysselejä. Insinööri Arnold Ahman (1896–1976) suunnitteli vuosina 1930–1932 uuden nelikerroksisen rakennuksen, jossa oli 48 yhden hengen selliä ja 5 eristyspaikkaa. Lisäksi hän suunnitteli 1932–1934 ylä- ja alapihan välisten vanhojen rakennusten (portaot, holvit, ruutikellarit) tilalle kolmikerroksisen yhteisselli- ja työpajarakennuksen. Sen betoniset seinäkivet ja kattotiilet tehtiin paikan päällä vankityönä. Näin saatiin noin 550 vankipaikkaa lisää, ja yhteensä paikkoja oli noin 1500 vangille. Vuonna 1936 takapihalle rakennettiin suuri varasto keskuslämmitykseen tarvittavaa turvetta varten.

TOINEN NEUVOSTOMIEHITYS 1940–1941

Vallankaappauksen ensimmäisenä virallisena päivänä 21. kesäkuuta 1940 uusi valta saavutti myös keskusvankilan. Joukko kapinallisia saapui ilta-päivällä vankilan pääportille, ja neuvostopanssariauton tuella saatiin ulos joukko vankeja. Heistä kolme oli osallistunut jopa 1. joulukuuta 1924 tehtyyn vallankaappausyritykseen.

Ilmakuvasa näkyvät kaikki neuvostoaikana vankilaa varten toteutetut rakennukset, kuten sairaala. Niitä ruvettiin purkamaan vasta myöhemmin. Kuva otettu ilmeisesti vuonna 1999.

Kuva Viiron Arkkitehtuurin museon kokoelmista.

Neuvostoliiton ja Saksan välisen sodan sytyttyä kesällä 1941 pidätettyjen määrä kasvoi nopeasti. Keskusvankila evakuoitiin ajoissa, eikä sieltä ole löytynyt jälkiä joukkoteloituksista. Valtaosa vankilan kautta käyneistä poliittisista vangeista teloitettiin muualla.

TOINEN SAKSALAISMIEHITYSKAUSI 1941-1944

Saksalaiset miehittivät Tallinnan 28. elokuuta 1941. Keskusvankilaan alettiin välittömästi tuoda uusia, pääasiassa poliittisia vankeja: neuvostokausina Neuvostoliiton kanssa yhteistyötä tehneitä käytyreitä, juutalaisia ja myöhemmin länsimielisiä. Vankilan tiloihin perustettiin kesällä 1942 keskitysleiri, saksaksi *Arbeits- und Erziehungslager*, AEL n:o 1. Siellä ei kuitenkaan joukkoteloitettu poliittisia vankeja, joten etujulkisivun muistolaatallekin kirjoitettu 207 juutalaisen teloitustapahtui todennäköisesti muualla.

Keväällä 1944 tilanne paheni. Toukokuussa vankilan läpi kulki 300 Ranskan juutalaisen ja 400 Latviasta peräisin olevan vangin saattue. Kauhun ilmapiirin voimistamiseksi 17. heinäkuuta alapihalla teloitettiin julkisesti kolme tai neljä vankia. Rintaman lähestyessä uudelleen 19. syyskuuta 1944 osa vangeista vapautettiin puolilaillisesti, osa pakeni matkan varrella, kun heitä yritettiin viedä Saksaan.

KOLMAS NEUVOSTOMIEHITYSKAUSI 1944-1991

Syyskuussa 1944 vankila täyttyi nopeasti, paljon yli kapasiteettinsa. Tilanpuute "helpotti" vasta vuonna 1946, sillä tästä lähtien monet pidätetyt

ja suurin osa karkotetuista vietiin keskusvankilan ohi suoraan Venäjän vankiloihin ja Gulagiin. Vankila toimi koko neuvostojen pääasiassa tutkintavankilana, vaikka nimi muuttuikin ajan myötä. Se oli "vankila n:o 1", "tutkintaeristys n:o 1", "laitos n:o 1" ja niin edelleen.

Keskusvankilan tunnetuin ja pitkäaikaisin (1954–1969) päällikkö oli Pjotr Vorobjov (1914–1996), jonka aikana vankila sai nykyisen, näihin päiviin säilyneen muotonsa. Peruskorjauksia tehtiin useita, ja niiden loppuunsaattaminen kesti vuosia. Betonilattioita vaihdettiin puulattioihin, uunien tilalle tuli keskuslämmitys, paljuselleihin asennettiin kyykkykäymälöitä, ja niin edelleen. Tällöin alkoi myös suurten kalkkihiekkatiilien rakennusten aikakausi: tehtiin uusi sairaalarakennus sekä vartijoiden asuintalo, ja puretun turvevaraston tilalle valmistui suuri tekninen rakennus. Samalla alkoi tehokkaamman vartioinnin aikakausi. Siihen kuuluivat piikkilanka-aidat, kivimuurit ja korkeat vartiotornit (*vyška*) sekä eristetyt kävelykopit, joiden oli tarkoitus estää vankeja kommunikoimasta toistensa kanssakeskenään. Nykyään niistä on joitakin rakenteita vielä jäljellä.

TELOITUKSIA KESKUSVANKILASSA

Viron tasavallan alkuvaiheessa vakavampia rikoksia käsitteli sotatuomioistuimien ja kuolemantuomiot pantiin toimeen ampumalla Tallinnan ulkopuolella olevissa metsissä. Vuoden 1935 oikeusuudistus salli myös siviilituomioistuinten määrätä kuolemantuomioita, minkä seurauksena keskusvankilaan rakennettiin teloitustilat. Aluksi teloitettavalle tarjottiin lääkärin määräämää myrkyä, mutta jos hän kieltäytyi, hänet hirtettiin. Hirttolavan aukko on edelleen nähtävissä erään huoneen lattiassa. Ensimmäinen teloitus tapahtui 20. elokuuta 1935, mutta tällä tavalla teloitettujen rikollisten lukumäärää ei toistaiseksi tiedetä.

Erilaiset miehitykset vuodesta 1940 lähtien moninkertaistivat vangittujen ja teloitettujen määrän. Toisin kuin monesti luullaan, joukkoteloitukset tapahtuivat kuitenkin vankilan ulkopuolella, jopa kesällä 1941 neuvostovallan paniikinomaisen paon aikana.

Kolmannella neuvostomiehityskaudella kuolemanrangaistus palautettiin: vuodesta 1950 tuomion saattoi saada "poliittisista" syistä ja vuodesta 1954 myös vakavista henkirikoksista. Tässä vaiheessa teloitettavat vietiin Moskovan Butyrkan vankilaan ammuttavaksi. Poliittisin perustein teloitettujen määrä ei ole tiedossa, mutta rikollisia vuosilta 1954–1956 tunnetaan 18.

Vanhat niin sanotut "kävelykopit" vankien ulkoilua varten. Kuva on otettu 1950-luvun alussa, kopit purettiin 1960-luvun lopulla. Tämän jälkeen vankilasta tehtiin vielä entistäkin eristetympi.

Tallinnassa tapahtui teloitus jälleen 12. syyskuuta 1956, ja neuvostokauden viimeinen taas 18. helmikuuta 1970. Siitä lähtien teloitettavat vietiin Leningradiin. Toistaiseksi ei tiedetä, päättyikö heidän maallinen matkansa siihen vai kenties johonkin uraanikaivokseen. Tallinnassa teloitettiin vuosina 1956–1970 yhteensä noin 115 ihmistä, joiden joukossa oli 3 naista. Vuosina 1960–1968 poliittisista syistä teloitettiin 30 ihmistä. Lisäksi Riiaasta tuotiin 13 teloitettavaa, koska Latvian SNT:ssä ei tehty teloituksia enää 1960-luvun lopulla. Keskusvankilan viimeinen teloitus tapahtui jo Viron tasavallan itsenäisyyden palauttamisen jälkeen, kun kolmoismurhaaja Rein Oruste ammuttiin 11. syyskuuta 1991. Seuraavat teloitukset lykättiin, ja vuonna 1998 kuolemanrangaistus poistettiin Viron lainsäädännöstä.

VANKEJA KESKUSVANKILASSA

Koko olemassaolonsa ajan vuosina 1919–2005 keskusvankila Tallinnassa oli enemmän tutkinta- kuin rangaistusvankila. Vangit viipyivät siellä yleensä lyhyen aikaa, ja vankien vaihtuvuus oli korkea. Olettaen, että vuoden aikana

vankilan läpi kulki kaksi kertaa sen nimellistä kapasiteettia enemmän ihmisiä ja erityisesti 1940-luvulla vielä kaksi kertaa enemmän, keskusvankilassa olisi kautta aikojen ollut karkeasti yhteensä neljännesmiljoonaa ihmistä.

Rikollisvankien oloista on vain vähän tietoja tai muistoja, vaikkakin vapaudenkauden sanomalehdet kirjoittivat paljon heidän toimistaan. Poliittisten vankien muistoja on artikkeleiden ja kirjojen muodossa huomattavasti enemmän, varsinkin hirveältä 1940-luvulta.

Viron tasavallan poliittiset vangit olivat kommunisteja ja jonkin aikaa myös Viron Vapaussotureiden Liiton jäseniä, *vapseja*. Kommunismia ajavan, valtionvastaisen toimintansa vuoksi he olivat maan alla tasavallan alusta lähtien. Myöhemmin he osittain kaappasivat ammattiyhdistysliikkeen ja toimivat puolilailisesti. Suuri määrä kommunisteja pidätettiin vuonna 1924. Heistä suurin osa armahdettiin ja vapautettiin viimein 7. toukokuuta 1938, mutta kolme pysyi vankilassa neuvostovallankaappauksen alkuun asti 21. kesäkuuta 1940.

Vapseja taas pidätettiin poliittisista syistä vuosina 1934–1935, mutta osa heistä vapautettiin pian ja kaikki armahdettiin ja vapautettiin 7. toukokuuta 1938. Molemmat ryhmät olivat runsaslukuisia, mutta kommunistit olivat melko pitkäaikainen ja vapsit taas melko lyhytaikainen porukka Keskusvankilan historiassa.

Neuvostokausina "poliittiseksi" vangiksi – vaikka tätä ilmaisua ei virallisesti käytetty – saattoi joutua vaikkapa toisinajattelusta tai Viron kansallislipun julkisesta käytöstä. Ehkä tuskallisin taival oli neuvostomiehitystä vastaan aktiivisesti taistelevilla "metsäveljillä", sillä pidätyksen jälkeen heitä hakattiin ja kidutettiin julmasti taistelutovereiden selville saamiseksi. Heitä oli keskusvankilassa koko neuvostokauden. Viimeisen tiedetään lähteneen vankilasta 1. kesäkuuta 1978. Virolaiskaudella viimeinen, joka tuomittiin rikoksesta ihmisyyttä vastaan, oli eräs 1940-luvun lopun KGB:n murhaaja-agentti. Keskusvankilasta hänet saatettiin rangaistusvankilaan tammikuussa 2001.

PAKOJA KESKUSVANKILASTA

Viron tasavallan aikaan vuosina 1919–1940 keskusvankilasta paettiin noin 80 kertaa. Suurin osa oli niin sanottuja ”pehmeitä pakoja”, jotka tehtiin esimerkiksi väärennetyillä papereilla, vartijoiden avulla tai töistä vankilan ulkopuolella. Niin sanottuja ”kovia pakoja” tiedetään kaksi: marraskuussa 1921 siten, että lukot murrettiin ja paettiin tikkailla ikkunan kautta, lokakuussa 1929 savuhormien kautta.

Neuvostokaudelta on myös kiinnostavia legendoja kahdesta paosta, jotka olisivat tapahtuneet viemäritunnelin kautta lokakuussa 1950 ja puu-

Kuva Lively

Kuva Laura Berger

Kuva Laura Berger

työpajasta laatikkoon piiloutuneena vuonna 1968. Paoista ei kuitenkaan ole todistusaineistoa, joka vahvistaisi niiden tapahtuneen.

Viron itsenäisyyden palauttamisen jälkeen neljä henkeä pakeni elokuussa 1996 savuhormien ja ullakoiden kautta, ja syyskuussa 2001 kaksi henkeä pakeni sairaalasta lakanoista punottujen köysien avulla. Kaikki karkurit otettiin myöhemmin kiinni.

SULKEUTUVA KESKUSVANKILA

Viron tasavallan saatua takaisin itsenäisyytensä vuonna 1991 ruvettiin pohtimaan keskusvankilan sulkemista. Esitettiin sekä vanhan vankilan uudistussuunnitelmia että uusien vankiloiden rakennussuunnitelmia, joissa keskeisinä olivat usein suuret rahat sekä jättimäiset rakennusvolyymit. Yleensä näiden ideoiden takana oli enemmän tai vähemmän hämäriä henkilöitä ja yhtiöitä. Vankilan jätevedet ovat aina päätyneet suoraan mereen, ja vuodesta 1996 lähtien keskusvankila joutui maksamaan vuosittaisia sakkoja meren saastuttamisesta. Vasta vankilan sulkemisen aattona vuoden 2001 lopussa vankila liitettiin kaupungin viemäriverkkoon ja jätevedet ohjattiin puhdistamoon. Osia linnakkeesta määriteltiin 13. toukokuuta 1997 kahdeksi valtiolliseksi arkkitehtuurisuojelekohteeksi.

Joulukuussa 2002 suurin osa vangeista siirrettiin ensimmäiseen uuteen vankilaan Tarttoon. Jäljelle jäivät vain vankilasairaala ja talousyksikkö. Valtionhallitus päätti 25. maaliskuuta 2003 antaa keskusvankilan rakennukset Viron Taideakatemian tarpeisiin, mutta poliittisista syistä hanke

hylättiin elokuussa 2005.

Viimeiset vangit siirrettiin Kalarannasta vuonna 2005 jolloin vankila autioitui. 2006 ruvettiin järjestämään performansseja, taidenäyttelyitä sekä musiikkitapahtumia, joitakin retkiä opasti myös viimeinen vankilanjohtaja. Linnaketta yritettiin moneen otteeseen myydä yksityisomistukseen, kuitenkin siinä onnistumatta. Yleisöltä paikka suljettiin vuonna 2016. Tallinnan kaupunki laati uuden asemakaavan vuonna 2018, jolloin eräs nykyhistorian säätiö rupesi valmistelemaan kaakkoisosaa Kommunismien tai Totalitarismien rikosten museoksi. Joulukuussa 2019 linnakkeen varsinaiset osat viimein myytiin yksityisomistukseen. Suunnitelmana on muuttaa kokonaisuus keskuksiksi, jossa olisi monenlaisia palveluita kuten toimisto- ja tapahtumatiloja sekä ravintoloita.

LISÄTIETOA

Treufeldt, Robert 2005. Tallinn Patarei Barracks. *Estonian Art 2/ 2005*. Tallinn. s. 38–41

Stevenson, Mark et al. 2007. Regeneration through Heritage. *Understanding the Development Potential of Historic European Arsenals*. Swindon.

Treufeldt, Robert 2011. Introducing the Prussian System to the Coastal Defence of Tallinn, an Important Naval Base of the Russian Empire (1820–1840)". *Transsylvania Nostra 2/ 2011*. Cluj-Napoca. s. 20–26.

Treufeldt, Robert 2014. Tarnished Diamonds: About the Military Past of Tallinn's Coastal Area. Fort of Kalarand and Double Battery. *The Changing Coastal and Maritime Culture: The 5th Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum*. Tallinn; 18–20. September 2013. Ed. Maili Roio. Tallinn: Muinsuskaitseamet. s.101–107.

Treufeldt, Robert 2018. Exploring the unknown – Estonian military heritage of 20th century. *Military heritage from 20th century*. Preservation, Reuse and Management. Ed. Roberta Luciani. Oslo: Icofort Norway. s. 110–115.

Treufeldt, Robert 2019 *Kalaranna fort ehk hilisem "Patarei" vangla*. Tallinn: MTÜ Castellum.

KIRJOITAJASTA

Kirjoittaja on vapaa arkkitehtuurihistorioitsija ja tutkija, jonka erikoisala on 1800- ja 1900-luvun sotilasarkkitehtuuri. Hän on ICOMOSin jäsen, Viron komitean puheenjohtaja vuosina 2009–2012 ja toimii ICOMOSin kansainvälisen linnoitusten ja asevoimien arkkitehtuurin komitean (Icofort) jäsenenä.

Risto M. Pitkänen

SODANJUMALA MARS
HÄVITTÄÄ
MINERVAN TEMPPELIN

Ajatuksia Krakovasta ja Ukrainan sodasta

Olimme ehkä jo unohtaneet Jugoslavian sodat, ja liiankin hyvin tottuneet uutisiin Irakista, Syyriasta, Afganistanista, Jemenistä, Etiopiasta, Libyasta... Nyt Euroopassa käydään tuhoamissotaa, joka on kuin painajainen menneisyydestä. Osallistuin kesäkuussa 2022 Krakovassa Puolan Icomosin järjestämään Unescon maailmanperintösopimuksen 50-vuotiskonferenssiin, jonka alaotsikkona oli Saavutukset ja haasteet Euroopassa (Achievements and Challenges in Europe). Haasteiden joukossa päällimmäisenä oli Ukrainan sota. Krakovan kansainvälinen kulttuurikeskus kantoi fasadissaan Ukrainan värejä.

Puolassa ymmärretään hyvin, mitä voi merkitä kulttuuriperinnön harkittu hävittäminen, kun tarkoituksena on tuhota kokonainen kansa. Puola on ottanut vastaan Ukrainan pakolaisia enemmän kuin muut maat. Krakovasta on rajalle vain kaksisataa kilometriä. Keskustorilla ukrainalaisten nuorten kuoro laulaa ja kerää rahaa maansa jälleenrakentamiseen. Samaan aikaan kulttuurikeskuksessa on näyttely Natsi-Saksan arkkitehtien Krakovaa koskevista suunnitelmista. Vain murto-osa niistä toteutui, mutta laaja näyttely muistuttaa kuusi vuotta kestäneestä miehityksestä ja sen uhreista.

Jo menneinä vuosisatoina Puolan aluetta on pilkottu sodissa ja siirrelty kartalla moneen kertaan, ja kaupunkia on hävitetty maan tasalle. Krakovan historiasta löytyy Porvoossa syntynyt ratsuväenupseeri Arvid Wittenberg, jonka joukot vuonna 1655 valloittivat kaupungin alistaen sen Ruotsin kruunulle. Ruotsalaismiehitys mainittiin Krakovan historian suurimpana onnettomuutena mustan surman jälkeen.

Nyt Krakovassa muistellaan mieluummin, että Icomosin perustava kokous ja ensimmäinen yleiskokous pidettiin siellä kesäkuussa 1965. Puola kuuluu kulttuuriperinnön suurvaltoihin. Ainoana sosialistisesta leiristä se oli mukana perustamassa Unescoa, ja nykyään sillä on 15 kohdetta maailmanperintöluettelossa. Eräät niistä kytkeytyvät maan lähihistoriaan ja toisen

maailmansodan tapahtumiin. Vanha Krakova hyväksyttiin ensimmäisten joukossa jo 1978. Varsovan keskusta oli hävitetty saksalaisten toimesta lähes sorakasaksi toisessa maailmansodassa, mutta se rakennettiin uudelleen ja kelpuutettiin maailmanperintölistalle vilkkaan keskustelun jälkeen 1980. Kiistelty kohde on ollut myös Auschwitz-Birkenau keskitysleiri, ylittämätön esimerkki maanosamme synkästä historiasta ja negatiivisesta kulttuuriperinnöstä.

Konferenssin avauspuheenvuorossaan Puolan varapääministeri ja kulttuuriministeri Piotr Gliński lausui, että tuhoamalla kulttuuriperintöä Venäjä pyrkii hävittämään kansakunnan. Kunniavieraaksi oli Kiovesta saapunut Ukrainan kulttuuriministeri Kateryna Chuyeva, pitkän linjan museoammatilainen politiikan ulkopuolelta. Lainaan tässä muistiinpanojeni pohjalta hänen lyhyttä, korutonta puhettaan:

”Rakennusmuistomerkkejä on tuhoutunut mm. Tšernihivissa, Mariupolissa ja Harkovassa. Arkeologisia kohteita myös Meillä on tietoa noin 400 kohteesta, mutta miehitystä Itä-Ukrainasta emme saa tietoa.”

”Etulinjan tapahtumien edetessä on vaikeaa tehdä oikeita päätöksiä. Meidän on vain opittava, ja tehtävä kaikkemme. Kaikki alkaa tässäkin ihmisistä, heitä meidän on tuettava, ihmisiä ja verkostoja, kiitos teille kaikille, jotka tuette Ukrainan kulttuuri- ja museotyöntekijöitä. Ukrainassa ei nyt missään ole turvallista.”

”Toisen maailmansodan jälkeen emme ottaneet oppia. Se sota jatkuu vieläkin. Meidän on hyvin vaikeaa ymmärtää, että maamme ei edes ole olemassa joidenkin ihmisten ajattelussa. Ei kotimaata, ei kansaa, ei kulttuuriperintöä. Sinut ja identiteettisi hävitetään.”

Kirjoittaessani tätä marraskuussa 2022 UNESCO on kirjannut ja tarkistanut 213 vaurioitunutta kulttuuriperintökohdetta Ukrainassa sodan alettua 24.2.2022: 92 uskonnollista kohdetta, 16 museota, 77 historiallista ja kulttuurirakennusta, 18 muistomerkkiä, 10 kirjastoa. Maailmanperintökohteet ovat toistaiseksi säilyneet vahingoitta, mutta Kiovan Pyhän Sofian katedraali ja Lvivin vanha keskusta ovat päätymässä vaarantuneiden listalle. Ukraina toivoo nyt myös Odessan vanhan keskustan lisäämistä maailmanperintölistalle. Aieluettelossa oleva Harkovan Deržprom (1928), betonikonstruktivismin riemuvoitto, joka selvisi maailmansodasta ehjänä, on pahasti vaurioitunut. Venäjän jo ennestään miehittämällä Krimin niemimaalla sijaitseva rauniokaupunki Khersonesos ja sen Khora-kirkko, maailmanperintökohde vuodesta 2013, ovat uhanalaisia. Venäjä on jo ehtinyt liittää sen omaan kansalliseen kulttuuriperintöluetteloonsa ja nimittänyt sinne vastuuhenkilön Moskovan patriarkaatista.

Torjuntavoittona voidaan pitää Unescon päätöstä (1.7.2022) lisätä uk-

rainalainen borssikeitto aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon.

Sodankäyntiä sääntelevää kansainvälistä oikeutta on kehitetty Haagin yleissopimusten eri versioissa vuodesta 1899 alkaen. Aloite asiassa tuli silloin Venäjältä. Vuoden 1907 yleissopimuksissa kansainvälinen yhteisö otti ensi kerran kantaa myös kulttuuriperinnön tuhoamista vastaan. Tämä ei kuitenkaan estänyt kahta maailmansotaa. Mutta Nürnbergin tuomioistuimen toimivalta 1945–46 perustui vuoden 1907 yleissopimukseen, riippumatta siitä oliko joku valtio ratifoinut niitä vai ei. Göring, Rosenberg, Ribbentrop ja muut saksalaiset sotarikolliset olivat ensimmäisiä, jotka joutuivat syytteeseen myös kulttuuriperinnön tuhoamisesta.

Toisen maailmansodan kokemusten valossa Haagin uusi kulttuuriperinnön suojelua koskeva yleissopimus (1954) on entisiä laajempi ja täsmällisempi. Jo sodan kestäessä länsiliittoutuneiden keskuudessa oli ymmärretty kulttuuriperinnön suojelun välttämättömyys. Tähän vaikuttivat mm. Monte Cassinon luostarin tuhoutuminen ja tiedot Natsi-Saksan toimista miehityksissä maissa. Vuonna 1943 perustettiin taiteen ja arkkitehtuurin ammattilaisista asevoimien osaksi MFAA-osastot (Monuments, Fine Arts and Archives), jotka sitten seurasivat mukana liittoutuneiden edessä Euroopassa. MFAA kuitenkin lakkautettiin pian sodan jälkeen ja ns. monumenttimiehet ja -naiset (Monuments Men) kotiutettiin. Korean sodan aikana eräät veteraanit pyrkivät uudelleen palvelukseen, mutta heidän rooliaan ei ymmärretty.

Myöhemmin, erityisesti ns. terrorismin vastaisissa sotatoimissa (Irak, Afganistan), todettiin USA:n ja liittouman asevoimien puutteellinen tai olematon kulttuuriperinnön suojelun tuntemus. Samalla eräät suurvallat olivat viivytelleet Haagin yleissopimuksen ratifointia (USA 2009, Britannia vasta 2017).

Haagin 1954 yleissopimuksen asemaa vahvisti merkittävästi vuonna 2002 hyväksytty ns. Rooman perussääntö, jolla luotiin pysyvä kansainvälinen rikostuomioistuin (International Criminal Court, ICC). Sen toimivalta kattaa joukkotuhonnan, rikokset ihmisyyttä vastaan ja sotarikokset, vuodesta 2010 myös hyökkäyssodan. ICC:llä on valtuus tutkia ja tuomita tapauksissa, joissa mikään kansallinen tuomioistuin ei siihen kykene. Tämä kuulostaa hyvältä, mutta eräät valtiot, kuten Venäjä ja Yhdysvallat, eivät aio ratifioida perussääntöä, eli ne eivät ole alistuneet kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan.

Kansainvälinen oikeus ei silti ole pelkkä kuollut kirjain kulttuuriperinnön suojelun kannalta. 2000-luvulla kansainvälinen rikostuomioistuin on antanut jo kaksi tuomiota, joissa todetaan syyllisyys kulttuuriomaisuuden, etenkin maailmanperintökohteiden tahalliseen hävitykseen sotatoimien

yhteydessä. Kyseessä olivat Timbukton (Mali) ja Dubrovnikin (Kroatia) vanhat kaupungit. Molemmat syytetyt, jotka myönsivät syyllisyytensä, tuomittiin korvauksiin ja pitkiin vankeusrangaistuksiin.

Viime aikojen tapahtumat ovat osoittaneet, että Venäjällä ei ole ”erityisoperaatiossaan” aikomusta kunnioittaa yleissopimuksen säännöksiä ja arvoja. Se on toistuvasti kiistänyt hyökänneensä Ukrainaan, ei kunnioita ihmisoikeuksia eikä edes tunnustanut operaatiotaan sotatoimeksi. Tällä tavoin se pyrkii asettumaan kansainvälisen oikeuden ulkopuolelle.

Onko kansainvälinen oikeus sitten täysin voimaton tilanteessa, jossa hyökkäävä osapuoli kiistää hyökänneensä ja puhuu ”erityisoperaatiosta”, kun taas monet muut näkevät tilanteen laittomana hyökkäyssotana ja rikoksena ihmiskuntaa vastaan? Tilanne on samankaltainen, jos toimijana on ei-valtiollinen yhteisö, kuten Taleban, Daesh tai Al-Qaida. Voidaanko Haagin yleissopimusta silloin soveltaa, ja mikä on kansainvälisen rikostuomioistuimen rooli?

Unescoon jo 1954 liittynyt Neuvostoliitto ratifioi Haagin yleissopimuksen ja hyväksyi myös maailmanperintösopimuksen Mihail Gorbatšovin aikana lokakuussa 1988. Tämän on katsottu sitovan Neuvostoliiton seuraajavaltiota Venäjää. Sama periaate koskee Neuvostoliitosta irtautuneita Valko-Venäjää (Belarus) ja Ukrainaa. Venäjällä ei ole ”erityisoperaatiossaan” ollut aikomusta kunnioittaa yleissopimuksen säännöksiä ja arvoja. Se on toistuvasti kiistänyt hyökänneensä Ukrainaan, ei kunnioita ihmisoikeuksia eikä ole edes tunnustanut operaatiotaan sotatoimeksi. Tällä tavoin se on pyrkinyt asettumaan kansainvälisen oikeuden ulkopuolelle toimien kuin ei-valtiollinen yhteisö, Taleban, Daesh tai Al-Qaida. Tilanne on kuitenkin syyskuun puolivälissä muuttunut, kun Venäjä on virallistanut liikekannallepanon ja julistanut liittävänsä Itä-Ukrainan alueita itseensä. On mahdotonta enää kiistää sodan totuutta.

Tällä välin kansainvälisen rikostuomioistuimen syyttäväviranomainen on jatkuvasti valmistellut yhdessä Ukrainan ja EU:n kanssa Ukrainassa todettujen ihmisoikeusloukkausten oikeuskäsittelyä. Bloomberg-uutistoimiston lähteiden mukaan tämä saattaisi toteutua jo tulevana talvena. Samassa yhteydessä voidaan käsitellä myös kulttuuriperintöön kohdistuvia sotarikoksia. Nähtäväksi jää, voiko tämä toteutua ja miten.

Joka tapauksessa kansainvälisen rikostuomioistuimen syyttäväviranomainen valmistelee yhdessä Ukrainan ja EU:n kanssa Ukrainassa todettujen ihmisoikeusloukkausten oikeuskäsittelyä. Bloomberg-uutistoimiston lähteiden mukaan tämä saattaisi toteutua jo tulevana talvena. Samassa yhteydessä voidaan käsitellä myös kulttuuriperintöön kohdistuvia sotarikoksia. Nähtäväksi jää, voiko tämä toteutua ja miten.

Yhtä lailla avoin on kysymys Venäjän tulevasta roolista Unescossa. Venäjän federaatiossa on 30 hyväksyttyä maailmanperintökohdetta, joista ensimmäiset – Moskovan Kreml, Pietarin historiallinen keskusta ja Kižin pogosta – kirjattiin jo 1990. Lisäksi on vielä 28 kohdetta aielistalla. Tällä hetkellä Aleksandr Kuznetsov, Venäjän pysyvä edustaja Unescossa, on vuorollaan virallisesti vieläkin järjestön maailmanperintökomitean puheenjohtaja. Komitean 45. kokous oli sovittu pidettäväksi Kazanissa Venäjällä kesäkuun lopussa 2022, mutta se on siirretty toistaiseksi. On mahdotonta sanoa, milloin ja missä se lopulta pidetään. Europa Nostran hallituksen ukrainalainen jäsen Natalia Mussienko, joka käytti Krakovassa aiheesta puheenvuoron, katsoo että kokousta ei voida pitää Venäjällä ensi vuonnaakaan. On myös tahoja, jotka vaativat Venäjän erottamista Unescosta.

Syksyllä 2022 näyttää siltä, että Ukraina kykenee valtaamaan takaisin Venäjän miehittämiä alueita ja pyrkii ottamaan aloitteen myös Krimillä. Kuitenkin Venäjä jatkaa ohjuskujaan siviilikohteisiin, ja Ukrainan kulttuuriperinnön tuhoutuminen jatkuu. Emme tiedä, mitä seuraavaksi tapahtuu ja mikä on Venäjän tulevaisuus kansainvälisessä yhteisössä.

UNESCON MAAILMANPERINTÖSOPIMUKSEN
50-VUOTISKONFERENSSI MCK,
KRAKOVA 8.-10.6.2022

Krakovassa käsiteltiin paljon muitakin asioita kuin Ukrainaa ja sotatilaa. Näkökulma oli usein keskieurooppalainen, mutta puhujia oli myös mm. Espanjasta, Italiasta, Britanniaista, Saksasta, Ranskasta ja Hollannista. Unescoa edusti järjestön maailmanperintökeskuksen johtaja Mechtild Rössler. Unescoa askarruttaviin poliittisiin kysymyksiin, kuten USA:n mahdolliseen jäsenyyteen ja Kiinan rooliin, ei kajottu. Toisen kokouspäivän päätöskeskustelu käsitteli Visegrad-maiden (Puola, Unkari, Tšekki ja Slovakia) lähialueyhteistyötä.

Cultural Heritage Management and Protection in V4 Countries -raportti on luettavissa osoitteessa <https://drive.google.com/file/d/1npvURoGh-1Vit0PIMsaUMBAPZYL2qah7n/view>

Konferenssin ohjelma löytyy osoitteesta
<https://unesco50.mck.krakow.pl/agenda/>

Ensi vuonna Puolan Icomos aikoo järjestää uuden kokouksen, teemana Reconstruction, jälleenrakennus.

LISÄTIETOA

MILITARY MANUAL ON PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY, 2016

Unescon ja Blue Shield -järjestön yhdessä julkaisema käsikirja kulttuuriperinnön suojelusta on tarkoitettu kaikkialla maailmassa toimivien asevoimien käyttöön.

Protection of Cultural Property Military Manual on ladattavissa osoitteesta
<http://openarchive.icomos.org/id/eprint/1739/1/Protecting%20Cultural%20Property%20Military%20Manual%20UNESCO%20Blue%20Shield%20246633e.pdf>

Esipuheessaan Unescon silloinen pääjohtaja Irina Bokova toteaa, että käsikirja edustaa Haagin yleissopimuksen konkreettista täytäntöönpanoa. Sitä sovelletaan NATO:n ja YK:n operaatioihin osallistuvien joukkojen koulutuksessa.

BLUE SHIELD INTERNATIONAL

<https://theblueshield.org/>

”Dort wo man Bücher verbrennt, verbrennt man auch am Ende Menschen.”
(Heinrich Heine, 1821. Siellä missä poltetaan kirjoja, poltetaan lopulta myös ihmisiä.)

ICOMOS ja sen kolme sisarjärjestöä (ICOM, IFLA, ICA) perustivat vuonna 1996 kansainvälisen Blue Shield -järjestön, joka toimii Haagin yleissopimuksen hengessä kulttuuriperinnön suojelemiseksi aseellisen selkkauksen yhteydessä, mutta myös luonnonkatastrofin tai ihmisen aiheuttaman suuronnettomuuden sattuessa. Suomessa ja Ruotsissa ei vielä ole kansallista Blue Shield osastoa, mutta asiasta on keskusteltu.

VIITTEET

- ¹ Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO, 2022.
- ² Nurminen 2022.
- ³ 'Culture of Ukrainian borscht cooking' inscribed ... UNESCO 2022.
- ⁴ Pitogo 2014.
- ⁵ Nardelli, Jacobs, Wickham 2022.

LÄHTEET

'Culture of Ukrainian borscht cooking' inscribed on the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding. UNESCO. <https://ich.unesco.org/en/news/culture-of-ukrainian-borscht-cooking-inscribed-on-the-list-of-intangible-cultural-heritage-in-need-of-urgent-safeguarding-13412>, julkaistu 1.7.2022.

Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. UNESCO. <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=66116>, julkaistu 6.10.2022.

Nardelli, Alberto & Jacobs, Jennifer & Wickham, Alex 2022. Russians May Face First Hague War Crimes Case by End of Year. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-07-20/russians-may-face-first-hague-war-crimes-case-by-end-of-year?leadSource=uverify%20wall>, julkaistu 20.7.2022.

Nurminen, Jussi 2022. Ukraina toivoo Odessan pääsevän Unescon maailmanperintölistalle. *Ylen uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-12314941/64-3-103755>, julkaistu 30.8.2022.

Pitogo, Heziel 2014. The Real Men Behind “The Monuments Men”. *War History Online*, <https://www.warhistoryonline.com/war-articles/real-men-behind-monuments-men.html?chrome=1>, julkaistu 20.1.2014.

KIRJOITAJASTA

Kirjoittaja on FM ja kulttuuriperinnön maisteriopiskelija sekä tieteellisen Shared Built Heritage -komitean Suomen kirjeenvaihtajajäsen, joka on tehnyt työuransa ensin Pariisissa ja vuodesta vuosina 1995–2019 Brysselissä EU:n palveluksessa hoitaen keskijohdon tehtäviä.

Rakennetun kulttuuriperinnön aineettomat ulottuvuudet

Suomen ICOMOSin Viron ekskursiolla käytiin katsomassa myös muutamia suomalaisvalmisteisia Puutalo Oy:n taloja. Niitä pystytettiin Neuvosto-Eestiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alkupuolella, mutta siitä, montako niitä rakennettiin ja montako on nykyään jäljellä, ei ole varmaa tietoa.

Kun aineettomista arvoista keskusteltiin ICOMOSin seminaarissa kolme vuotta sitten, aihe ei ollut suinkaan uusi, sillä aineettomat arvot on aina tunnustettu yhtenä kulttuurihistoriallisena ulottuvuutena. Painopisteet ovat sen sijaan vaihdelleet eri aikoina, ja aineettomat arvot olivat tuolloin saamassa näkyvämmän roolin.

Seminaarissa todettiin, että yhteistyöhankkeita, joiden avulla on mahdollista tunnistaa

yhteisiä näkökulmia, on käynnistetty enenevässä määrin. Esillä oli muun muassa maailmanperintökomitean käynnistämä Nature – Culture – Journey –hanke, jossa lisätään vuoropuhelua luontoperintökohteiden ja kulttuuriperintökohteiden välillä. Alustuksissa hahmotettiin aineettomien arvojen osuutta niin maailmanperintösopimuksen mukaisessa toiminnassa (tämä koskee erityisesti maanperintökohteiden kriteeriä vi) kuin suojelua edistävissä julistuk-

sisä ja suosituksissa. Esiin nostettiin muun muassa Vallettan julistus ja Naran dokumentti vuodelta 1994.

Suomessa oli tuolloin alettu varsin aktiivisesti toteuttaa Unescon aineetonta sopimusta *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* (2003), jonka Suomi oli ratifioinut vuonna 2013. Lähtökohdaksi oli otettu osallistava, yhteisöjen aktiivisuuteen perustuva wikiluettelo. Sen pohjalta oltiin nostamassa esimerkiksi saunomiskulttuuria mahdolliseksi esitykseksi aineettoman kulttuuriperinnön listalle. Rakennetun ympäristön ja aineettoman välisen vuoropuhelun kasvattamista tervehdittiin ilolla.

Paljon ajatuksia heräsi Laura Bergerin esityksestä, jossa pohdittiin ajan kulua ja arvojen muutosta. Materiaalla on oma aikansa, syntyy ajallista kerroksellisuutta, kulumia, patinaa ja likaa. Vahva tunnelma käsittää eri aistein havaittavia elämyksiä, nostaa pintaan muistoja ja kokemuksia. Fyysinen materia kantaa historian ajattomia arvoja ja kerrostumia. Seminaarissa käytettiin myös paljon aikaa sen miettimiseen, miten aineettomia arvoja voidaan vaalia osana rakennussuojelua, korjaamista ja restaurointia. Rakennusperinnön vaalimista edistävän lainsäädännön keinot todettiin tässä puutteellisiksi. Keskustelussa nostettiin esiin perinteisten, luonnonmukaisten materiaalien ja rakennustaitojen arvo ja merkitys sekä pohdittiin, voisiko esimerkiksi painovoimainen ilmanvaihto olla aineetonta perintöä.

Ajattomat arvot ovat sidoksissa kohteen toimintaan ja siinä eläneisiin tai toimineisiin ihmisiin. Kun vanha käyttötarkoitus hiipuu, on pohdittava uuskäytön tuomia hyötyjä ja haittoja: mitä kaikkea käyttötarkoituksen muuttuessa katoaa ja miten käytön historiaa voidaan ilmentää tuleville sukupolville. Tässä suhteessa todettiin keskeisiksi tiedon keruu, tallennus ja tutkimustoiminta. Tärkeää on myös tiedon jakelu ja sen avoin saatavuus.

Lisäksi vuoden 2019 seminaarissa oli vahvasti esillä osallisuus. Erilaisia tutkimuksia ja hankkeita aiheen tiimoilta on syntynyt paljon. Mainittiin Faron puiteyleissopimus (2005), todettiin, että ICOMOSin Suomen osaston ja Suomenlinnan hoitokunnan yhteinen hanke 2018 tarjosi hyviä malleja osallistamiselle. Hankkeesta on myöhemmin tullut erillinen julkaisu.

Vuoden 2019 seminaarissa keskityttiin aineettomiin arvoihin melko abstraktilla tasolla. Tuolloin esitettiin toive, että kysymystä lähestyttäisiin enemmän konkretiasta käsin ja löydettäisiin tehokkaita keinoja aineettoman vaalimiseen.

Tänä syksynä Suomen osasto järjesti ideointityöpajan sen selvittämiseksi, mitä näkökulmia aineettomien ulottuvuuksien tunnistamiseen ja säilyttämiseen voi sisältyä. Taustana olivat vuoden 2019 seminaarin ajatukset ja rakennussuojelun ideoiden kehitys, jossa aineeton ja aineellinen lähestyvät toisiaan monella tavalla. Aineettomat ominaisuudet, ympäristön koke-

minen ja osallistuminen kulttuuriperinnön hoitoon ovat tulleet mukaan kohteiden ja alueiden hoitotyöhön ja vaikuttavat suojelemisen tapoihin ja alan työkaluvalikoimaan. Muutoksitta ei säily myöskään asiantuntijoiden rooli. Tämänkertaisen pohdinnan perusteella jatketaan ensi vuonna aineettomien ulottuvuuksien ja niiden säilyttämisen keinojen pohtimista maailmanperintökohteiden arvojen kannalta.

Seminaarin yhtenä tavoitteena oli innostaa osallistumaan ICOMOSin aineettomaan kulttuuriperintöön keskittyvän, kansainvälisen tieteellisen komitean, ICICHin (The ICOMOS International Committee on Intangible Cultural Heritage) toimintaan. Kansainvälisen komitean suomalainen edustuspaikka on nyt avoinna.

LISÄTIETOA

Maire Mattisen yhteenveto vuoden 2019 seminaarista: ”Rakennetun ympäristön aineettomat arvot ovat tunnistettavissa, mutta niiden vaaliminen on vaikeaa”, ICOMOSin jäsentiedote 1/2020, https://icomos.fi/wpolku/wp-content/uploads/2020/05/ICOMOS_J%C3%A4sentiedote_1_2020.pdf

Faron puiteyleissopimus, <https://okm.fi/-/faron-sopimus-voimaan-suomessa>

Nara Document of Authenticity, <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>

Valletta Principles, <https://civvih.icomos.org/valletta-principles-english-french/>

Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, <https://ich.unesco.org/en/convention>

KIRJOITAJASTA

Kirjoittaja on eläkkeellä oleva arkkitehti, jolla pitkä työhistoria Museoviraston rakennushistorian osastolla (1979–2011) ja Suomenlinnan hoitokunnassa (2011–14). ICOMOSin jäsen vuodesta 1988, ICICHin jäsen vuodesta 2017.

ICOMOSin Suomen osasto muistelee perustajajäsentään ja entistä puheenjohtajaansa Leena Arkio-Lainetta

KUVA HKM

”Mitähän kuuluu sihteeristölle?”

Tätä tiedusteli puheenjohtaja Leena Arkio-Laine kansainvälisen ICOMOSin päämajasta Pariisista alkusyksystä 1988. Kysymys oli osin retorinen, sillä tiesihän Arkio-Laine, ettei kansainvälisellä järjestöllä ollut rahaa kuin välittömään toimeentuloon. Entinen kymmenen hengen sihteeristö oli kutistunut kolmeen. Uudella presidentillä, uudella pääsihteerillä ja uudella sihteeristön johtajalla oli alkuvaikeuksia, yhteistyö uupui, mutta töitä riitti.

Vauraat suurvallat olivat useina vuosina maksaneet työntekijän ICOMOSin Pariisiin toimistoon auttamaan ruuhkautuvaa dokumentointikeskusta ja hoitamaan kirjeenvaihtoa. Arkio-Laine tiesi myös, että Suomella ei ollut ainoana Pohjoismaana mahdollisuutta tukea ICOMOSin toimistoa ylimääräisellä rahalla, ”kulttuuriperinnön vaalimisen kehitysaputyöllä”.

Sen sijaan Arkio-Laine katsoi, että Suomen ICOMOS tarvitsi selkeän itsenäisen linjan ja toimintakaavion voidakseen olla aktiivinen portti paitsi kansainväliseen myös kotimaiseen rakennussuojelumaailmaan. Se oli tuossa ajassa ainoa keino vaikuttaa.

ICOMOSIN SUOMEN OSASTO ITSENÄISTYI RAKENNUSTAITEEN SEURASTA

Kun Leena Arkio-Laine tuli Suomen ICOMOSin puheenjohtajaksi 1984, osaston toimintaympäristö näytti tyystin toiselta. Suomen ICOMOS oli ennen syksyä 1988 toiminut enemmän ja vähemmän osana muita järjestöjä. Kansallinen ICOMOS-komitea muodostettiin opetusministeriön aloitteesta joulukuussa 1967. Sen perustajajäseniin kuuluivat muun muassa Maija Kairamo, Pekka Kärki ja Antero Sinisalo.

Suomen kansalliskomitea muodostui ensin kuuden jäsenen johtokunnasta, ja aktiivisia jäseniä sai olla kansainvälisten ICOMOS-järjestön sääntöjen mukaisesti vain 15, yhtä monta kuin oli ääniäkin yleiskokouksessa, järjestön suurimmassa päättävässä elimessä.

Loppuvuodesta 1976 Suomen ICOMOS purettiin ja osasto liitettiin osaksi Rakennustaiteen seuraan yhdistyksen neuvoa antavaksi asiantuntijaelimeksi, ICOMOS-toimikunnaksi. Jo 1979 uuden johtosääntöehdotuksen mukaisesti päätettiin antaa Suomen kansalliskomitealle, johon kuului nyt 18-jäsenisen toimikunnan lisäksi jo kuusi muutakin jäsentä, nimi Suomen ICOMOS.

Kun ensimmäiset vuosikymmenet ICOMOSin kansalliset osastot ymmärrettiin kansainvälisen organisaation osaksi, eikä muuta järjestäytymistä pidetty tarpeellisena, Leenan motiivi oli nyt itsenäisen ja juridisen toimijan luominen Suomeen.

Niinpä lokakuun lopussa 1988 Ritarihuoneella perustettiin ICOMOSin Suomen osasto ry, jonka päätavoitteeksi katsottiin olevan vahvistaa osaston asemaa kulttuuriperinnön ja erityisesti rakennetun ympäristön suojelusta vastaavien ja siihen osallistuvien asiantuntijoiden järjestönä.

PÄÄMÄÄRÄNÄ AVOIMUUS

Filosofian maisteri Leena Arkio-Laine kuoli 79-vuotiaana 8.5.2022 Helsingissä vakavan sairauden uuvuttamana. Hän oli syntynyt Helsingissä 29.9.1942.

Arkio-Laine oli rakennetun ympäristön suojelun 1970–80-lukujen pioneereja Suomessa. Ennen tuloaan Suomen ICOMOSin puheenjohtajaksi hänellä oli jo mittava historia rakennetun ympäristön ja kulttuuriperinnön parissa. Hän suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon Helsingin yliopistossa 1971 pääaineenaan taidehistoria.

Työuransa Arkio-Laine teki suurimmilta osin Helsingin kaupunginmuseossa vuodesta 1971 alkaen. Museonjohtajana hän toimi vuosina 1990–2003. Työ poiki lukuisia tuloksia. Senaatintorin etelälaidan talojen rakennushistoriallisten arvojen dokumentointi, restaurointi ja konservointi sai Europa Nostra -palkinnon vuonna 1988.

Leena Arkio-Laine pyrki monella saralla kansainvälisyyteen. Museonjohtajana hän avasi Kaupunginmuseon kansainvälisiä yhteyksiä, toimi eurooppalaisissa ja pohjoismaisissa verkostoissa. Kuusivuotisen Suomen ICOMOSin puheenjohtajuutensa aikana hän paitsi tehosti ja terävöitti osaston toimintaa, hän vei myös vuoden 1990 Lausannen yleiskokoukseen tärkeän sanoman, joka vaikutti osaltaan siihen, että ICOMOSin kansalliset komiteat avautuivat ja alkoivat kehittyä kohti nykyisen kaltaista avointa ja läpinäkyvää mallia.

Sanoman mukaan jokaisella kulttuuriperintöalan asiantuntijalla tuli olla mahdollisuus kansainväliseen ajatusten vaihtoon. Tämän voimme ICOMOSin Suomen osastossa allekirjoittaa mielihyvin tänäkin päivänä.

ICOMOSin Suomen osasto muistelee lämpimästi ja kiittää entistä puheenjohtajaansa uutterasta työstä, jonka ansiosta osasto saavutti asemansa itsenäisenä rekisteröitynä yhdistyksenä. Leena Arkio-Laine muistetaan tarmokkaana, eloisana ja helposti nauravana puheenjohtajana, jolla oli ajatuksia ja mielipiteitä, joita hän ajoi ja tiesi mitä tahtoi.

KIRJOITTAJASTA

Kirjoittaja on historiantutkija ja ICOMOSin hallituksen jäsen.

Maailmanperintökohteiden suojelun uusi hallintotyökalu

Osallistu hybridiseminaariin Suomenlinnassa 30.11.2022!

ICOMOSin Suomen osasto järjestää yhdessä Suomenlinnan hoitokunnan kanssa *Heritage Impact Assessment (HIA)* -tilaisuuden Suomenlinnan Paarlastihuoneessa 30.11.2022 klo 10–15. Seminaari tarjoaa yleispiirteisen katsauksen maailmanperintökohteiden vaikutusten arvioinnin HIA-menetelmästä ja sen käytännön toteuttamisesta. Pyrimme selventämään sitä, miksi, missä yhteydessä, miten ja missä vaiheessa HIA-prosessi tulisi käynnistää, sekä sitä, minkälaisia viranomaisrooleja, vaiheita ja yhteistyötä prosessiin liittyy.

Heritage Impact Assessment (HIA) on maailmanperintökohteita varten kehitetty arviointityökalu, jonka avulla voidaan arvioida, millaisia vaikutuksia erilaisilla hankkeilla ja interventioilla voi olla maailmanperintökohteen poikkeukselliseen yleismaailmalliseen arvoon itse kohteessa, kohteen suoja-alueilla tai laajemmilla alueilla. Arvioinnissa pyritään tunnistamaan riskien hallinnan näkökohtia sekä toimenpiteitä, joilla negatiivisten muutosten vaikutusta voidaan lieventää.

Hybridimuotoisen tilaisuuden tavoitteena on koota aiheesta kuulemaan ja keskustelemaan kulttuuriperintöasiantuntijoita, suunnittelijoita, tilaajia sekä maailmanperintökohteiden toimijoita. Tilaisuuden tuloksista kerrotaan seuraavassa jäsentiedotteessa. Ilmoittautumisohjeet ovat ICOMOSin Suomen osaston verkkosivulla.

HIA-ohjeistus on päivitetty tänä vuonna, ja se löytyy verkosta nimellä *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context (World Heritage Resource Manual)*. Ohjeen julkaisijat ovat Unesco, ICCROM, IUCN ja ICOMOS.

Unesco: <https://whc.unesco.org/en/guidance-toolkit-impact-assessments>
ICCROM: <https://www.iccrom.org/publication/guidance-and-toolkit-impact-assessment-world-heritage-context>
ICOMOS: <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2707/>
IUCN: <https://www.iucn.org/resources/publication/guidance-and-toolkit-impact-assessments-world-heritage-context>

Edustajia tieteellisiin komiteoihin etsitään! Hae tieteellisen komitean jäsenyyttä Suomen osaston virallisena edustajana!

Alla oleviin ICOMOSin tieteellisiin komiteoihin (International Scientific Committees) haetaan Suomen kansallisen ICOMOSin osaston edustajaa. Lähetä yhden sivun mittainen vapaamuotoinen hakemus, jossa kuvaat alan osaamistasi ja työkokemustasi, ja laita liitteeksi enintään kahden sivun mittainen ansioluettelo. Lähetä hakemus sähköisenä 30.11.2022 mennessä osoitteisiin puheenjohtaja@icomos.fi ja sihteeri@icomos.fi.

Päätökset jäsenyydestä tehdään viimeistään tammikuussa 2023. Jäsenyyksiä ja toimintaa säätelevät kunkin komitean säännöt (bylaws) ja yhteiset Eger-Xianin periaatteet. Kullakin maalla voi olla yksi edustaja (ns. äänestävä jäsen). Jäsenen mandaatti kestää kolme vuotta, ja mandaatteja voi olla enintään kolme peräkkäin. Kansainvälisillä komiteoilla voi olla myös muita jäseniä.

Lisätietoa

www.icomos.org/en/about-icomos/committees/scientific-committees/list-and-goals-of-isc

Haettavissa on edustajan paikka seuraaviin tieteellisiin komiteoihin:

<i>CIVVIH Kaupungit ja kylät -komitea</i>	<i>ISCSBH Jaettu rakennusperintö</i>
<i>ICICH Aineettoman kulttuuriperinnön komitea</i>	<i>ISCEC Rakennussuojelun talous</i>
<i>ISCCL / ICOMOS-IFLA Kulttuurimaisemat</i>	<i>ISCIH Teollisuusperintö</i>
<i>ICORP Riskeihin varautuminen</i>	<i>ISCES Kestävä kehitys ja energiatehokkuus</i>
<i>AeroSpace Heritage (uusi komitea)</i>	<i>ISCWater Vesi ja kulttuuriperintö</i>
<i>ICAHM Arkeologinen perintö</i>	<i>Hybridikomitea ISCCV (ISCCSG)</i>
<i>IPHC Arktiset alueet</i>	<i>Lasimaalauskomitea</i>
<i>CIIC Kulttuurireitit</i>	<i>OCD Ihmisoikeudet ja kulttuuriperintö</i>
<i>ISCEAH Maa-ainesperintö</i>	<i>työryhmä</i>
<i>CAR Kalliotaide</i>	<i>CC Ilmastonmuutos työryhmä</i>
<i>ICIP Kohteiden esittely</i>	
<i>CIF Koulutus</i>	

Uutta sihteeriä haetaan!

Suomen osasto etsii sihteeriä, joka voisi aloittaa tehtävässä vuoden 2023 alusta lähtien. Sihteerin tärkeimmät tehtävät ovat jäsenrekisterin ylläpito ja viestintä jäsenistölle, hallituksen sihteerinä toimiminen sekä talousasiat yhdessä tilitoimiston kanssa. Sihteerin tehtävästä maksetaan palkkio. Kysy lisätietoja nykyiseltä sihteeriltä Marina Johanssonilta (sihteeri(at)icomos.fi) tai puheenjohtajalta Marianne Lehtimäeltä (puheenjohtaja(at)icomos.fi) ja lähetä hakemuksesi ICOMOSin Suomen osastolle osoitettuna em. sähköpostiosoitteisiin.